

Erik Fonsbøl

Play
the
Game

Grønlandske spejlinger

... at være eller ikke at være, det er spørgsmålet.
Shakespeares Hamlet

Forord

Mit anliggende med det følgende, som oprindeligt er en opsamling af nogle dagbogsskriverier, er forholdet mellem erkendelse og pragmatisk fornuft på den ene side og på den anden side lidenskab - det der bevæger dig - i dit tilfælde folkeligheden.

Man kunne vel også sige forholdet mellem myten og videnskaben eller man kunne tænke på opgøret med psykologien som den instans, der i første række har sat sig til rette på den stol, der blev tom, da Guderne og myterne blev aflivet.

Hvis der er en eller anden rød tråd igennem kapitlerne, så er det et forsøg på at komme om ved denne konflikt.

Det grønlandske spiller en væsentlig rolle - naturligt nok - og ligesom gennemsyrrer det hele på samme måde som kristendommen gør det eller måske snarere den kærligheds åbenbaring, som ligger bag kristendommen.

Jeg starter med at pejle mig ind på problemet ved hjælp af Grønland under overskriften Isen og folket.

I kapitlet Løgnen kigger jeg lidt nærmere på kirken og kristendommen og på dette århundredes opgør med myten, samt hvad deraf fulgte, og under overskriften Det hellige forsøger jeg mig med en anderledes fortolkning af dette begreb.

I kapitlet Kærligheden prøver jeg på ud fra Anders Nygrens fortolkning af den kristne kærlighedstanke at uddrage nogle konsekvenser af den absolutte kærlighed.

Jeg vender tilbage til Grønland i Nytåret og prøver at sammenligne nogle grundlæggende religiøse og moralske værdier - festen og arbejdet, og så er tiden kommet til spørgsmålet om hvad Sandhed er, og om denne sandhed overhovedet findes.

Så kommer lidenskab til orde i et opgør med helgendyrkelsen - både den gamle og den moderne, og efter et forfærdeligt kapitel

med selvransagelse, kommer jeg endelig frem til min »trosbeken-
delse«, som er et opgør med troen til fordel for den livgivende
længsel. Kun i længslen kan du for alvor være fælles med dit med-
menneske, medmindre du begrænser dig, hvad du jo som oftest
gør - men det går bare ikke - så fristende det end er.

Selvfølgelig har jeg bredt mig over alt for meget og derfor behand-
let det hele meget overfladisk, men tag det ikke for mere end det
er: nogle sporadiske betragtninger - en gang ping-pong mellem
mine tre verdener: Familien, Grønland og Jesus.
Der er måske et par gode sætninger ind imellem!

Qaqortoq, marts 1994

Erik Fonsbøl

1. Isen og folket

Skyerne hænger lavt ned over byen. En enlig isskosse har lagt sig midt ude i fjorden, hvor en enkelt jolle er på vej hjem. Det har regnet støt de sidste par dage. Det grå tørvejr har været lyspunkter. Der er ikke mange mennesker på gader og stier. Man holder sig inden døre for ikke at blive påvirket af det deprimerende vejr.

Man går ellers meget her i byen, som jo ikke er større end tobak for en skilling i dette enorme landskab med dets ældgamle slidte fjelde. Byen er en ny foreteelse, som stædigt påstår at have ret til at være her, selv om den ikke har spurgt om lov.

Somme tider gør naturen da også, hvad den kan for at jage byen og dens mennesker væk med storme og laviner og kulde, men så er det, som om den forbarmer sig eller fortryder, og pludselig viser den sig fra sin mest yndefulde og indtagende side - og byens mennesker kommer forbavsede og forsigtigt forskræmte ud af deres huse og misser mod solen, inden ansigtet krøller sammen i glæde, og man råber glæden over til de andre: *ila, ila sila alianaak!*

Der skal så lidt medgang til for at glemme modgangen for det lette og tillidsfulde sind- andre sind har svært ved det!

Byen har ligget her et par hundrede år, men går man bare lidt ud i fjeldet, skal man ikke regne i århundreder men i årtusinder, for sådan har landet ligget med sine fjelde, sine fjorde og søer, og derude føler man sig meget lille. Måske fornemmer du her ude naturens store pulsslæg - havet, der hæver og sænker sig i takt med ebbe og flod som et mægtigt åndedræt - vel egentlig det samme pulsslæg, som banker i dine egne årer - det samme åndedræt, som bevæger dit eget bryst.

Hvis man er religiøs, kommer man tæt på sin skaber - den skaber, som har sat det hele i gang, og måske kan du fornemme det samme

pulsslag - livets rytme - i folkets gudstjeneste, hvor den langsomme salmesang afspejler den natur, folket lever i og af. Du kan mærke havets langsomme dønninger i salmens langsomme rytme.

Den grønlandske sjæl

Jeg tænker tit på den grønlandske sjæl. Der er noget æterisk over den - noget letpåvirkeligt og flygtigt. Noget kunstnerisk. Jeg husker, hvordan Dorthe i Fiskerhuset kunne blive voldsomt forskrækket over en sommerfugl, og hvordan de som børn kunne flygte panikslagne fra *Diaavulup assai* - djævelens fingre, sådan en fingerliggende plante, der strækker sig op af jorden.

Og så mindes jeg jo min egen djævlengst som barn - hvordan jeg stod ude i køkkenhaven og gravede et hul, da jeg pludselig smed skovlen og løb ind, fordi jeg blev bange for at støde på djævelens lampe over hans fordør. Måske er jeg inderst inde også grønlander?

Nordboen i mig virker uendelig tung i forhold til grønlanderens - næsten upåvirkelig - færdig - sat. Blasert. Der er ligesom ikke noget, der gør indtryk længere. Som om vi forlængst har lagt den slags bag os - i barndommen - eller middelalderen. Måske fordi vi efterhånden er blevet så hærdede af indtryk fra medierne, så intet er os fremmed - intet dramatisk. Vi benytter ord som *frygteligt, rædselsfuldt, vidunderligt* i flæng - men vi siger dem uden at fortrække en mine. Minespillet, følelserne lader vi de professionelle skuespillere og kunstnere om - betaler dem for at udtrykke vore savn og længsler og glæder. For vi selv kan ikke.

Engang, tror jeg, hørte kunsten med til det at være menneske - evnen til at udtrykke sig i billeder, fortælling, mimik, sang og musik. Men nu er det ligesom blevet en vare - en særlig kvalifikation, som man skal tage eksamen i, før det er anerkendt. Men selvfølgelig er vi kunstnere alle og enhver - ligesom vi er hellige allesammen, og måske skal der en kamp til for at smide de etablerede såkaldte fag-

folk ned fra deres piedestaler - de såkaldte kunstnere - de såkaldt hellige. Det skal nok til engang imellem, så vores egen barnlige glæde kan komme til - vores egen smerte og længsel - uformidlet ægte. Enhver kan fortælle sin egen dramatiske historie på den ene eller anden måde - vi ved det bare ikke! Tror ikke på det, fordi vi ligger under for tyrannernes monopolisering af både det hellige og af kunsten - og dermed af livet selv. Derfor lytter vi ikke mere til livet selv men til den lille, vanskabte, selvbestaltede afart af livet, som kaldes kunst og kultur og religion.

Der var engang én, der sagde om italienerne, at de var guddommelige skuespillere allesammen. Det hørte simpelt hen med til at være italiener. De eneste, der ikke var det, det var skuespillerne. Gud ved, om man ikke kan sige nøjagtig det samme om de hellige: At være hellig hører med til det at være menneske - de eneste, som ikke er det - det er de hellige! Hvorfor er vi så lette at forføre og bedrage? Det er som om, vi har dårlig samvittighed over ét eller andet og derfor tager til takke med hvad som helst - bare vi får lidt mad i munden og har udsigt til at slippe nogenlunde helskindet igennem - som om vi har opgivet livet selv - af frygt eller mistro eller hvad ved jeg.

Vi har det jo i os - det alt sammen, men hvor er det dog svært at komme igennem til os selv. Der er så mange lag af forhindringer og hæmninger, før vi når ind til vores enkle, sande jeg, så vi standser ét eller andet sted på vejen overbevist om, at nu kan vi ikke komme længere - eller nu må vi ikke gå længere, og så slår vi os til tåls og finder os til rette et eller andet sted, hvor der er nogenlunde rart at være, og dér bliver vi overbevisende religiøse, politiske eller nationale moralister, der som Kierkegaards etiker, assessor Vilhelm har valgt sit liv - men den går ikke, Kierkegaard!

Præsten i Paamiut havde et billede hængende, som jeg så for første gang, da jeg besøgte ham, selv om jeg havde set det masser af gan-

ge. Det var P.S. Krøyers billede af stranden på Skagen med ægteparret og deres hund, der går i måneskinnet.

For første gang lagde jeg mærke til deres holdning. Manden, der holder fast i sin kones arm og er halvt henvendt til hende, men hendes holdning er slap og afvisende overfor ham. Hun vender sit smukke ansigt bort - ud over havet - drømmende, fjern i blikket - uden tvivl længselsfuld. Hunden snuser til mandens ben. Skal den til at pisse op ad det, eller føler den mandens sorg og forsøger at vise sin deltagelse?

Det er et smukt og tragisk billede om et fællesskab i opløsning under fuldmånens mystiske lys. Det bevæger, fordi det ikke er teori men udtryk for virkelighed - Krøyers skæbne - kunst slet og ret. Men hvorfor har jeg ikke set det før?

Skolen for livet

Måske fordi jeg på forhånd har fået at vide, at det er stor kunst og bare har nikket velvilligt som til Kejserens nye Klæder uden at se noget overhovedet. Ligesom med den indterpede skolelærdom, der lagde et tykt slør af skullen og eksamensfeber over noget af det allersmukkeste i livet og i kunsten. Og facitlisterne kom frem i smug, og husk nu den rigtige fortolkning, og vi terpede og vi frygtede og pjækkede og lærte at sige de rigtige ting - lærte at adlyde, men at se og undres og lytte og tænke selv - føle selv - fornemme selv - blive betaget - elske - nej!

Jeg pjækkede umådeholdent i de sidste år af Folkeskolen og også en del i gymnasiet - det sagde mig ikke så meget, og der var ikke nogen, der tog mig i kraven og holdt mig fast, når jeg ikke selv formåede det. Og i stedet for at gå i skole gik jeg ned på banegården - der hvor livet var. Jeg kunne stå i timer og se de internationale tog komme og køre igen, og bare skiltet, hvor der stod Sjælland på, vækkede en sær udlængsel i mig. Afsted! Ud! Væk! Gud ved, hvor længe skolen fortsætter efter skolen - jeg synes jeg kan gen-

finde mentaliteten overalt - og jeg frygter den, som jeg frygtede skolen. Så meget, at jeg stadig bliver febrilsk, når nogen spørger om min mening om det eller det, eller bare når jeg er sammen med mennesker, så har jeg hele tide på fornemmelsen, at jeg skal stå til regnskab overfor dem. Det er som om, de har noget på mig, der gør mig bange - noget jeg skal kunne, og derfor bryder jeg mig egentlig ikke om at være sammen med mennesker. For jeg kan ikke huske det, jeg skulle - jeg har glemt at læse lektier... jeg kan ikke mine ting!

»Og så kan du sætte dig ned«, afslutter fru Brüel min tavshed og min skæbne med et koldt blik og et skæbnesvangert notat i sin grå bog. Den satans bog, som lærer efter lærer studerede med velbehag i de rædselsfulde sekunder inden ens navn blev sagt: *Fonsbøl!! Det er vist længe siden!* Time efter time. År efter år. Et mareridt i 13 skoleår og meget meget mere.

»Teacher, leave them kids alone!!!«

Præsten hér mener nu, jeg bliver biskop, fordi jeg er teolog. Selv er han tidligere fisker fra Arsuk og har kun ét års kursus som baggrund for at blive præst. Jeg mente nu nok, at hans baggrund som fisker kunne være ligeså god som en teologisk baggrund. Og det var jo heller ikke første gang, en fisker så at sige var blevet ansat i kirkens tjeneste.

Somme tider kan man godt heroppe få en fornemmelse af, at vi dyrker lærdommen frem for livet - ikke mindst indenfor kirken. Det er nok med til at skabe et mildest talt uheldigt skel mellem lærd og læg - et skel som er ligeså kunstigt og forløjet som alle andre skel mellem mennesker. Og det kan jo godt være, det er nødvendigt med dette præstelige bedrag - men vi bør vel ikke ligefrem dyrke det, som om det var helligt - det hellige præsteskab. Véd en teolog nødvendigvis mere om kristendom end en fisker? Jo, måske om den etablerede samtale på bjerget: om postmodernisme og dekonstruktiv eller narrativ teologi - men om virkeligheden?

Jeg har jo papir på en teologisk uddannelse, men jeg har ofte svært ved at forbinde min uddannelse med virkeligheden. Det behøver så ikke være teologiens skyld, kan man hævde, men på én eller anden måde har det aldrig rigtig for alvor bevæget mig - det har været synspunkter og overlegne afsløringer af andres tåbelige fejltagelser. Det har været skyts - men det har vel ikke egentlig bevæget mig, dogmatikken, etikken, filosofikken m.v. Enten fordi jeg er temmelig ubevægelig, eller også fordi den etablerede teologi ikke for alvor har nogen bevægende kraft i forhold til virkeligheden.

Engang ville jeg være elektriker.

Det lyder utaknemmeligt mod teologien, og det kan jo godt være, jeg bruger den mere, end jeg vil være ved, og jeg ville nok være ilde stedt, hvis jeg ikke havde haft den, men dette pubertetsoprør er alene affødt af den afstand jeg har følt til de præster, der ikke er teologer - en afstand, de selv etablerer efter min mening unødvendigt.

At have og at være

I dag går vi en tur ud i fjeldet. Det er knagende frost og klar blå himmel. Vi går op bag byen og et lille stykke ind over fjeldet, hvor der åbner sig en pragtfuld udsigt ud over hele fjordkomplekset. Der er helt stille, og vi bliver bare nogle små mennesker.

Der var engang nogle danske entreprenører, der kom til Lichtenfels,¹ som de tyske missionærer i sin tid måske havde opkaldt efter en særlig meget grøn meteorsten, der lå som et vartegn for de grønlandere, der boede der. Danskerne fik lyst til stenen, og da den var for stor til at tage med, sprængte de den i stumper og stykker. Vi har selv et stykke af den. Vi var forargede på de danskere, men er vi selv kommet for det samme?

¹ Missionsstationen var beboet til 1952, hvor beboerne blev flyttet til Fiskensættet, der lå 10 km fra Lichtenfels - 150 km syd for Nuuk. De tyske missionærer forlod Grønland i 1900.

Jeg ved det ikke. Jeg kender udmærket denne behagelige sødme, der ligger i forargelsens retfærdige men letkøbte harme, der lokker os som gribbe til forfaldet. Og når vi så er blevet mætte af de andres elendighed, kan vi rejse velbeslåede hjem med nye fortællinger om isen og folket og de gamle fjelde. Bekræftede i vores farisæiske holdning til udviklingens elendighed.² Jeg ved ikke, om det forholder sig sådan. Det er muligt, men på en måde er det også for letkøbt.

Ens holdning er jo ikke noget, man køber eller vælger, som man køber en vare eller vælger et maleri. Din tilværelses indhold står dig ikke sådan frit for. Du kan selv fornemme forskellen på det, der bevæger dig - og så det, du bare synes. Det er som forskellen på den enkle sandhed og den opstyltede teori. Forskellen på at synes, det kunne være helt sjovt at tage en tur til Grønland, og så bevidstheden om, at der er et eller andet vigtigt i Grønland eller i dig selv måske - noget, som kun kan komme til orde heroppe. Hvad ved jeg?

Min holdning og jeg er ét - måske fordi det, der bevæger mig, vælger mig - og ikke omvendt. Ligesom Grønland og hunden og måske mit fædreland og hvad ved jeg. Jeg er i min holdnings vold, og så kan jeg godt prøve som en anden Jonas at ville det anderledes - men det går bare ikke. For så bliver jeg ikke mig selv.

Jesus fra Thule

For Knud Rasmussen³ og mig er Thule symbolet på et af de sidste harmoniske samfund, der er tilbage i verden. Det er nok en myte,

² Læs også Peter Hoegs fremragende roman: Frk. Smillas fornemmelse for sne, der har det samme tema om at trække værdier ud af Grønland. Prisen er høj.

³ Se Niels Fengers og Peter Freuchens biografier over Knud Rasmussen og læs Den store slæderejse. Gyldendal 1984. Spændende er også Knud Wentzels bog fra 1990: Thule i hjertet - som vover at rokke lidt ved den ellers nærmest mytologiske aura omkring Knud Rasmussen.

men det er altså min myte, som også har en vis historicitet over sig. Jeg tror, det var lykkedes for disse mennesker at skabe et samfund med de menneskelige værdier, vi længes efter i vores del af verden. Det er sikkert ikke noget, de har vedtaget, men de forhold, de levede under har nødvendiggjort en utrolig fin kultur, hvor mennesker indgik i en harmonisk helhed med naturen og med hinanden.

Thulefolket - og måske også andre tilsvarende såkaldt primitive kulturer - minder mig om noget - bevæger mig på en måde, som sætter vores egen livsopfattelse i relief.

Så kan man kalde det indianerromantik, eller man kan psykologisere det hen til at være en forklarlig længsel efter min egen tabte barndom. Man kan komme med skræmmende eksempler på de såkaldt faktiske forhold og hvad ved jeg, men jeg har været igennem det alt sammen, og tilbage står en anelse om noget stort og dyrebart - min myte.

Og det underlige ved det er, at kristendommen, sådan som jeg forstår den, bekræfter min myte.

For så vidt var Jesus fra Thule, men kirken har selvfølgelig gjort ham til romer eller mystiker - og egentlig ville de vel helst have gjort ham til asket, fordi det, som han egentlig var, og det, som han egentlig sagde, ikke var godt nok. Derfor lavede man det om, så det kom til at passe til deres bitterhed mod livet, og så blev vi syndere - og så blev verden ond, og så gjaldt det om at sikre sig den evige salighed ved at krybe for korset som en flok hunde - for livet i sig selv var noget lort. Kun anger og bod og faste kunne måske frelse os, hvilket ikke gjorde os lykkeligere, men væsentlig mere hykleriske. Og kirken drog ud i alverden med sin bitterhed mod livet og mod den onde verden for at omvende de elendige stakler, der levede i uvidenhed om at de var syndere, og bitterhedens ånd bredte sig ud over jorden.

I En forfatters Dagbog skildrer Dostojevskij i historien: Et latterligt Menneskes Drøm civilisationens syndefald - hvordan menne-

sket er faldet fra den rene uskylds- og lykketilstand til den nuværende tilstand: »...de begyndte at gå fra hinanden og blive uenige. Der opstod forbund, og disse forbund var allerede rettet mod hinanden...de lærte at føle skam, og af skammen gjorde de en dyd. Også begrebet ære opstod, og hver gruppe samlede sig under sin særlige fane. De begyndte at pine dyrene, og dyrene fjernede sig fra dem... der begyndte en kamp om uenighederne...de begyndte at tale i forskellige sprog. De lærte smerten og kummeren at kende og lærte at elske deres kummer... og sagde at sandheden kun kunne tilegnes gennem lidelsen. Så fik de også videnskaben. Da de var blevet onde, begyndte de at tale om broderskab og humanitet... da de var blevet forbrydere, opfandt de retfærdigheden... Kun svagt, ganske svagt erindrede de, hvad de havde mistet, ja, de vægrede sig ved at tro, at de engang havde levet i en tilstand af ren uskyld og lykke. ..Men én sælsom ting var der ved hele denne tilstandsforandring: Efter at have mistet al tro på en fordums lykke...ville de i den grad gerne være uskyldige og lykkelige igen, at de som børn faldt grædende på knæ for dette deres hjertes ønske, forgudede og tilbad dette ønske, byggede templer for det, og hér i disse templer tilbad de deres egen idé, deres eget »ønske«, mens de samtidig var urokkeligt overbevist om ideens uopfyldelighed og uigennemførlighed...De sagde til mig: »Godt - vi er forløjede, vi er onde...dette *ved* vi, og vi græder over det...Dog vi har vor videnskab, og ved den skal vi nok finde sandheden igen, og så griber vi den *med fuld bevidsthed*. Viden står over følelse, erkendelse af livet står over livet. Videnskaben vil gøre os alvidende; er vi alvidende kender vi alle love, og med kendskabet til lykkens love er vi hævet over lykken ««.

Tegnene

Hvorfor er der noget eller nogen, der bevæger os, mens andet og andre bare lader os kolde? Måske nok siger os en masse som et ud-

mærket foredrag - men i virkeligheden ikke rører os? Og hvorfor er det så svært at skelne?

Psykologerne har givetvis et svar, men holder det i virkeligheden? Jeg tror, der er noget, der vil os noget, og der går vel ikke en dag, uden at vi får det at vide på den ene eller anden måde. Hvad skulle ting ellers ske for? Tilfældigt? Aldrig i livet! Vi er jo skabt - der er en mening med os, fordi vi ikke bare tilfældigvis er dukket op hér. Der er en tanke bag, men der er også en frihed til at overhøre tanken og overse tegnene, som viser os vej hele tiden. Og Gud ske lov for friheden, syndefaldet eller rettere den kærlighed, der stod bag syndefaldet og den besværlige frihed.

Det vrirler med tegn og vink, som vi enten ikke kan eller ikke vil fatte betydningen af, fordi vi af én eller anden grund ligesom skubber livet fra os - som fortravlede forældre, der ikke har tid og heller ikke lyst til at lytte til deres børn, indtil børnene ikke kan finde på andet end at blive syge eller kriminelle - blot for at få ørenlyd - og så giver vi dem behandling, men ikke nødvendigvis omsorg eller opmærksomhed. Eller som den kræft, der angriber frugtbarheden, livet selv: livmoderen, brysterne - og man bare behandler og søger i det høje og det dybe efter en helbredelsesmetode - en vidundervaccine, og de laver forebyggende folkeundersøgelser, men de lytter ikke - spørger ikke engang hvorfor. Hvorfor netop livmoderen - hvorfor netop brysterne. Og i laboratorierne kappes forskerne om at finde vaccinen mod AIDS, men de spørger ikke, hvorfor vores seksualliv - vores kærlighedsliv nu skal behæftes med dødsangst. Det er som om, der er nogen, der banker på vores dør, men vi hører det anderledes - som en fejl, en forstyrrelse, og vi begriber ikke, at denne banken ikke holder op - og til sidst river vi vel huset ned for at slippe for larmen.

Nu er fjorden sort. Rundt om den ligger de sneklædte fjelde, og ovenover er himlen grå. Nu og da kommer snebyger ind ude fra havet og fejrer hen over byen. Kulden tager til.

2. Løgnen

Der var engang en mand, som følte sig kaldet til at profetere. Derfor forlod han sit hjem, sin familie og flyttede til en anden by, hvorfra han gik rundt på egnen og profeterede.

Familien var sønderknust. Efter faderens tidlige død, var det den ældste søn, der var familiens overhoved, og nu forlod han bare det hele, fordi han var blevet grebet af noget, han kaldte vigtigere og større. Flere gange forsøgte de at få ham til at komme hjem - også fordi de syntes, at han kastede skam over familien. Naboerne havde ondt af dem.

Men ude omkring begyndte folk at lytte til hans tale - mange forstod den, for han talte enkelt og ligefremt, som én der véd hvad han taler om. Det lød så selvfølgelig rigtigt, det han sagde.

Folk begyndte at strømme til, når han prædikede, men fordi hans budskab var et frihedsbudskab til de undertrykte, blev det opfattet som en trussel mod det bestående, så det blev nødvendigt at gøre ham tavs.

Det, som gjorde ham så farlig for den bestående samfundsorden, var nok først og fremmest hans opgør med religionen. På en måde gjorde han Gud menneskelig og egentlig almindelig. Han talte om Guds rige - ikke som noget særligt eller ophøjet eller fjernt men som noget nærværende og frem for alt - pudsigt nok - som noget dybt menneskeligt - alle billederne om Guds rige stammede fra det naturlige menneskeliv: en fars kærlighed mod sine sønner - en kones glæde over at finde en tabt mønt - en hyrde, der ikke kan lade det mindste får i stikken - alt sammen menneskelige selvfølgeliger - sådan er det jo i livet, at man ikke lader en mand ligge i grøften og forbløde, hvis man er ved sine fulde fem - at man selvfølgelig tilgiver sin bror af glæde, når man selv er blevet tilgivet - at man kan blive så betaget af lidenskab, at man sætter alt andet til side for det ene fornødne. Al hans snak om Guds rige var så frisk

og munter og ligefrem, så det lød rigtigt i almindelige menneskers øren - og vel også befriende. Han talte som en der har myndighed og ikke som deres skriftkloge!

Man forsøgte først at tie ham ihjel. Så forsøgte man at latterliggøre ham, og da ingen af delene lykkedes, slog man ham simpelt hen ihjel. Fik ham dømt som en farlig forbryder og henrettede ham.

Men selv efter hans død fortsatte hans tilhængere med at flokkes om ham. Det var, som om hans død havde pustet nyt liv i bevægelsen, og nu skete der noget mærkeligt, for nu overtog familien ledelsen.

Med fast hånd blev profetens tilhængere nu ledet af den familie, som indtil da havde fornægtet deres egen søn og bror.

Hovedkvarteret blev flyttet fra provinsen til hovedstaden, og alt kom under kontrol, udskejelser blev ikke tolereret så lidt som enhver form for modsigelse imod familiens uindskrænkede magt.

Den altdominerende skikkelse var profetens lillebror, Jakob, der hurtigt fik al modstand elimineret - ja selv den nærmeste kreds omkring profeten - de som havde fulgtes med ham under hele hans fremtræden - blev kørt ud på et sidespor - deres betydning blev rent ornamentær.

Næppe var manden død, før de efterladte begyndte at slås om arven.⁴

Der er noget, der tyder på, at det, som skete med denne Jesus fra Nazareth, var så fuldstændig epokegørende og nyt, at stort set ingen af de toneangivende i hans samtid begreb en tøddel af det. Evangelisterne forstod det ikke - anede det kun - og derfor lagde de til og trak fra i deres evangelier, så kosten blev nogenlunde forståelig, men den oprindelige Jesus må man søge så at sige mellem

⁴ Tolkningen stammer fra Vilhelm Grønbechs bog om den ældste kristne menighed, Kristus, Den opstandne frelser fra 1941 (2. udg. Gyldendal 1970). En fascinerende forskers lidenskabelige fortolkning af de ældste kristne skrifter. Læs også hans bog Jesus, Menneskesønnen.

linjerne. Eller måske forstod de det godt nok, men turde bare ikke give det ramsaltet videre - af pædagogiske eller politiske grunde.⁵ For da var menigheden blevet dannet og var kommet i hænderne på mennesker, som ikke så det nye og stærke i Jesus' forkyndelse, men blot øjnede chancen for at komme til orde og få magt ved hjælp af en nyreligiøs afdeling af jødedommen.

Og hér har man gået og troet, at i hvert fald den ældste menighed var båret af en hjertets renhed og en lidenskabelig entusiasme - af hellig ånd - men nej. Næppe er han død, før de begynder at skændes indædt om arven og svine hinanden til, brødrene! Gud Fader! Man må vel blot konstatere, at alt er ved det gamle indenfor kirken. Lige fra starten har det drejet sig om ét: at få politisk magt. Skaffe sig tilhængere - være noget særligt.⁶ Og dette bedrag er man medarbejder på!

Er løggen nødvendig?

Spørgsmålet er så, om vi overhovedet kan komme udenom bedraget, hvad enten det er på det personlige eller på det politiske eller religiøse plan. Det hører jo med til menneskelivet, og jeg er lige ved at tro, at det er et endnu større selvbedrag at bilde sig ind, at man ved tankens hjælp kan komme frem til den rene sandhed.

Når f.eks. visse politikere op til unionsafstemningen i 92 hævdede, at de var hævet over ideologierne og udelukkende talte nødvendighedens sag - den rene skære indlysende nødvendighed - var det så ikke bedrag - var det så ikke løgn? Er det ikke netop det 20. århun-

⁵ Prøv at lægge mærke til evangelisternes egne fortolkninger af mange af lignelserne: Sædemanden først og fremmest men også disse bon-mots, som afslutter mange af lignelserne og ligesom trækker det stærke og grænseløse ud af dem med en selvkonstrueret konklusion: Således skal de sidste blive de første etc.

⁶ De kirkelige kredse, som bruger oldkirken som forbillede har åbenbart ikke læst deres Grønbech! Eller rettere sagt: Også deres mytologiske grundlag må bøje sig for virkeligheden!

dredes store løgn, at vi ville ryste de gamle myter af os for at komme frem til sandheden indenfor religion, politik, filosofi - ja, alt? Bl.a. ved hjælp af psykologien. Og hvad kom vi så frem til? Den store forvirring - det store mørke. Vi var blevet bedraget - for alvor, og nu ligger Babelstårnet igen hen i ruiner.

Vi er jo præget af dette århundredes vanvid i bund og grund, og til dette vanvid hører altså teorien om, at myterne - af hvad art de så end var - skulle gennemskues, forstås, obduceres.

Det blev til døde historier, som man kunne skalte og valte med, som man havde lyst. Man afskaffede dem ikke nej, nej. Man var jo trods alt ikke uden en vis kulturel ærbødighed overfor det overleverede, så man behandlede dem pænt, da men fjernede dem fra dagliglivet, slog dem ihjel på en pæn måde og lagde dem ind på museets arkiv. Ind til guderne og alt det andet, som blev arkiveret under "Overtro".

Man behandlede dem præcis på samme måde, som man behandler isen - som noget flot og spændende - en seværdighed for turister men uden egentligt liv. Det er det samme med naturen, som også er kommet på museum som en seværdighed, som man på fridage kan gå ud og iagttage, men vi har ikke længere noget sandt forhold til naturen - vi har jo overtaget den, umyndiggjort den, sat den på museum. Og det er i høj grad det samme med folkeligheden - den folkelighed, som nu og da tages frem af politiske grunde, men som ellers nok må siges at spille en ret så uvæsentlig rolle i vores daglige liv.

Jeg glemmer aldrig den bjørn, som stod i en latterlig lille grotte i Paris' botaniske have, og som ikke bestilte andet end at dreje rundt om sig selv og feje hovedet hen over væggen, som var blevet helt slidt på stedet. Dag ud og dag ind. Sådan kan man få et flot vilddyr i sin magt, og sådan kan man behandle og latterliggøre en bjørn. Det ville være mere værdigt at slå den ihjel. Jeg tænker tit på den bjørn, når jeg oplever, hvad det er, vi er ved at gøre med vores om-

givelser - vi reducerer det alt sammen til seværdigheder - latterliggør naturen - latterliggør myterne - ammestuehistorier kalder vi dem. Og Gud ved, om vi ikke gør det samme med helligdommen, som det hed engang for længe siden - kirken, som også er kommet i hænderne på det 20. århundredes museumsfolk.

Jeg tror, vi tager fejl. Godt nok er myterne og naturen og isen afmægtige overfor det moderne menneskes ransagende blik og deres laboratorieundersøgelser, men jeg føler triumfen over at have gennemskuet det alt sammen, som den triumf man kan føle, når man har vundet en atomkrig: Der er ingenting tilbage. Intet. Ikke andet end minderne om noget, der var engang.

Og hvis du så hører én der griner, så er det Fanden selv, som du troede, du havde lagt til side forlængst - eller som du mente, var velanbragt på museets støvede arkiv for gammel overtro. Men han har hele tiden været der, og nu griner han, mens han peger ud over tomheden: »Alt dette vil jeg give dig, fordi du faldt ned og tilbad mig.« Altså er vi henvist til det religiøse bedrag, sådan som vi er til det politiske? Er vi henvist til dogmer og ritualer og myter - og hvis vi afskaffer dem eller lader den såkaldte fornuft overtage og umyndiggøre dem - er vi så ikke for alvor ude at svømme? Hvad er det egentlige bedrag?

I de sidste hundrede år har vi troet på fremskridtet - troet på udviklingen - men nu står den og griner ad os, og vi har ikke mere at klynge os til. Det er væk alt det, som kunne bære. Der er mange, der påstår, at vi aldrig har været så frie - aldrig har vi haft så mange muligheder, men det, de kalder frihed, er tomhed, og godt nok har vi mange muligheder, men vi magter dem ikke. Fremtiden bliver højst tvivlsom, og så er det tillokkende at flygte ind i en eller anden nyreligiøs tåge, hvis ikke man vælger at resignere som forbruger: Lad os nu have det lidt rart, mens vi har os, og hold så op med al den snak.

Samtidig trives en individualisme, der tenderer til privatisering af livet, hvor enhver sørger for sig selv og sine uden at føle nogen forpligtelser overfor det fællesskab, som ikke yder ham noget særligt til gengæld. Og det er så, det, vi kalder frihed - friheden til at være os selv.

Individ og samfund

Nu kan man jo spørge: Hvad skal vi så med denne blændende og afslørende indsigt i udviklingens elendighed - hvis det altså virkelig forholder sig sådan? Svaret på det spørgsmål er afgørende.

For noget af det, som min påståede bitre ensomhed medfører, er jo en sand vrimmel af mere eller mindre private samfundsteorier og menneskesyn. Der er jo snart ikke den konfirmand, der ikke har sit eget private syn på tilværelsen. Vi opmuntres til at være kritiske og til at give forargelsen frit løb - men kommer der andet end snak ud af det - andet end pluralistisk tidsfordriv? Og det væsentlige spørgsmål er, om de private samfundsteorier og menneskesyn kan erstatte det tabte fællesskab. Er enhver salig i sin egen private tro eller erkendelse?

Ingen nok så selvglad eskimo ville drømme om at tænke, som vi gør, for han véd, at han intet er værd uden sit fællesskab. Alene har han ingen identitet. Er ingenting. Derfor søger han sammen med de andre - f.eks. i menigheden, som på grønlandsk hedder *ilagiit* - de, som kommer sammen ⁷- mens vi med alle vores private teorier

⁷ I fredags gik en mand her i Qaqortoq amok af druk og jalousi og skød med en salonriffel sin samleverske, hendes to børn på 16 og 17 år samt en 22-årig ven af familien. Jeg nævner begivenheden, fordi den satte nogle ting i relief. Personligt blev jeg bekræftet i det gamle ord om, at man almindeligvis er tættere på livet heroppe end i Danmark - jeg var med til at få alle ligene ind i kapellet, hvilket naturligt berørte mig - blodet - lem-læstelsen - den fuldkomne meningsløshed - det var jo virkelighed og ikke en film. Mere interessant var det, at man sporenstregs sendte et hold psykologer ned fra Nuuk for at bistå de ramte, men i Grønland er der

ligesom søger væk fra hinanden - tager afstand fra hinanden - underligt nok ved hjælp af det samme ord, som kunne føre os sammen. Selv vores menighed er blevet en sær samling af ensomme med hver deres syn på tilværelsen. Og det går for at være en dyd. Frihed kalder man det vist.

Der er åbenbart et godt marked for private teorier - men hvad skal vi egentlig med dem? Omvende os eller hvad? Beundre alle disse bogstaveligt talt enestående tænkere for deres skarpsindighed og analytiske evner? Der har været så mange af dem efterhånden, og hvad har de egentlig gavnnet fællesskabet andet end at lægge navn til en vej hist og her og i øvrigt plage studenter, som har fået til opgave at lære dem udenad. Hvad skal vi egentlig med alle deres mere eller mindre geniale teorier, andet end bruge dem som slagmark for de indviede, som så kan skrive tykke bøger om, hvem der har forstået dem bedst.

Jeg kender ikke så mange samfundsteoretikere fra Thule. Og så vidt jeg ved, var Jesus alt andet end teoretiker. Alle de, som virkelig bevæger os - eller i hvert fald mig - er stærkt forbundet med livet og fællesskabet i dag - de lever for alvor - dør måske også for alvor.

ikke brug for krisepsykologi som i Danmark, hvor ensomheden naturligt nok kræver krisehjælp, når den opstiltede tilværelse ramler. men her er krisehjælpen altid ved hånden i form af et ubrydeligt fællesskab i familie og samfund. Nu skal man nok tage alting med et gran salt, men jeg tror, det er en af grundene til min kærlighed til dette folk, som forstår at være sammen på en måde, som vi andre næppe forstår og derfor kun kan tænke på hjælp som eksperthjælp. Vi har glemt den gamle sandhed om, at institutioner og ekspertise er én ting, som kan være udmærkede, men medmennesker er noget andet - det er dem, der bevæges af medlidenhed og barmhjertighed og kærlighed. Det gør en indfløjet psykolog fra Nuuk næppe.

3. Det hellige

Det er som om, vi fornægter livet og fællesskabet, og så kan man jo sige, at det må vi se at få lavet om på, men den går nok ikke, for så har vi jo bare endnu én af disse geniale samfunds- og mennesketeorier, som vi i virkeligheden ikke kan bruge til noget fornuftigt.

Men vi kan erkende, at sådan er vi altså - sådan er vi altså blevet af de og de grunde, som man jo godt kan bruge tid på at grave frem, men hvad gavner det?

Jeg er, som jeg er, og hvad mere kan man så forlange? Omvendelse? Jamen, jeg kan da ikke sådan lave mig selv om. Hvordan skulle det gå til? Gennem erkendelse af min egen elendighed? Gennem bøn og faste? Lydighed mod en eller anden guru eller profet?

Heroppe i den barske natur lærer vi, at ingenting er tilfældigt. Og så kan det vel heller ikke være tilfældigt, at tiden er, som den er i al sin såkaldte elendighed og ensomhed. Og i stedet for med det samme at blive febrilske og hyperaktive for at få det hele lavet om til det bedre, så var det måske klogt, forinden at lytte til, hvad der foregår.

Mening med elendigheden?

Altså der er for mig ingen tvivl om, at jeg misbruger livets og fællesskabet gave på det groveste og kun tænker på mig selv. Der er heller ingen tvivl om, at vores slægt er en ensom og bitter slægt. Men jeg kan ikke gå i hundene over det, så længe jeg tror, der er en eller anden mening med det. Så længe jeg tror, at netop sådan, som jeg er - så håbløs en stakkel jeg end er - så har livet en mening med, at jeg er den, jeg er og at mit samfund er sådan, som det er.

Vi er selvfølgelig fortabte, fordi vi ikke sanser, hvad kærlighed og fællesskab er værd, men kan livet ikke rumme det fortabte? Var det ikke det, han kom og fortalte i sin tid, inden de slog ham ihjel for det - ham fra Nazareth? Han, som ikke krævede omvendelse og

bod og bedring og anger, men bare sagde god for de fortabte - helbredte dem - gav dem tilbage til sig selv og til livet, efter at de var blevet udråbt som de elendige.

Jeg ser ikke stort på min egen eller på samfundets elendighed. Jeg *er* en flygtning - jeg *er* en fremmed overfor livet, og selv om en ufattelig tålmodig skæbne giver mig alle muligheder i hænde, så misbruger jeg dem gang på gang. Der er dage, hvor jeg føler mig som én, der er ulykkeligt forelsket i det liv, som går forbi udenfor mit fængselsvindue. Jeg tror, jeg tilhører disse kældermennesker,⁸ som har så svært ved at deltage i samfundslivet. De menneskesky, som bevæger sig rundt om livet som skygger. De siger næsten aldrig noget, men de er gode til at observere. Ensomme er de også, fordi folk i almindelighed har svært ved at acceptere deres væsen - derfor føler de sig ofte udenfor det gode selskab. Og når de endelig kommer indenfor, bliver de underligt kejtede og unaturlige, og de søger hurtigt ud igen - ud i halvmørket, hvor de kan stå selv ubemærkede og høre latteren og sangen og samtalen på afstand. Der er noget irriterende parasitagtigt over dem - de suger til sig af andres gøren og laden, men selv yder de ikke noget til festen - de tør ikke.

*Det blev min lod i livet at se på,
hvad lyse stemmer aldrig ku forstå.*

*De leved livet, talte, sang og lo
og kasted nu og da et irriteret blik
på kroen, hvor jeg sad og lured
for mig selv.*

*Jeg lærte aldrig lysets leg
men fandt min trost i flasken,*

⁸ Læs for alt i verden Dostojevskijs beskrivelse af Kældermennesket i samlingen: En forfatters Dagbog. En skildring af den knivskarpe hjerne, der gennemskuer alt bedraget, hvilket resulterer i en deprimerende nihilisme og overlegen ligegyldighed.

som befried mig fra mørkets grublerier for en tid.

Ad mørke gyder

krob jeg igennem livets nat -

krob langs med mure som en slagen hund,

der længes så usigeligt

mod det den frygter mest:

At være åben, fri og glad for alt og alle

og ta imod de andre som en gave -

med lykkelig forventning

at ta livet i min favn... at elske ...

Men nej - jeg måtte blive ved min lod

som ensom vindueskigger,

der altid er på flugt.

Sandheden er måske nok, at der er lidt kældermenneske i os alle sammen - der er bare nogen, der har lettere ved at fortrænge det end andre. Mine helte i Det nye Testamente det er de fem uforberedte brudepiger og ham, der gravede sin talent ned for ikke at komme galt af sted. Det er dem, jeg identificerer mig med. Og jeg tror, det var dem og deres lige, han kom til - de, der kaster store skygger, fordi de kom for tæt på lyset. Men så har den velmenende og fromme menighed selvfølgelig forvansket det hele, så de blev kastet ud i mørket sammen med ham, der ikke havde bryllupsklædning på. Der skal være orden i tingene.

Jeg tror jo på livet - måske fordi der ikke er så forfærdeligt meget andet for mig at gøre. Eller måske snarere fordi det bare er sådan. Jeg føler, at solen er min ven - sneen, regnen, træerne - morgenen. Solen skinner ikke på mig - den smiler til mig, for vi har noget sammen - livet. Havet, sandet, månen og stjernerne ligesådan. Det er mit hav, det er min himmel, og det har det været fra tidernes morgen. Jeg elsker livet, og livet elsker mig - så grundlæggende enkelt er det. Og det er så grundlæggende indiskutabelt sandt, fordi

det intet har med synspunkter og indstillinger til tilværelsen at gøre. Det er bare sådan. Det er ikke noget særligt ved livet, jeg elsker - sådan en slags naturromantik - nej, det er livet selv som det mirakel, det er, og jeg tror, det altid har været sådan - fra tidernes morgen - og altid vil være sådan. Jeg ved ikke, hvordan jeg skal udtrykke det bedre, men jeg tror, det var denne simple kendsgerning, Jesus kom med til mennesker, der havde glemt deres ophav - glemt deres eget væsen til fordel for alt det overfladiske - deres sygelige mistillid, som lukkede deres sanser for det enkle og egentlige liv. Og når jeg går i kirke, så er det ikke for at få hold på tilværelsen men for at få denne enkle sandhed bekræftet, så den ligesom skinner igennem alt vrøvlet - alt det, vi skal og må og ikke må. Alt det, vi forstår og ikke forstår. Alle de sikkerhedsforanstaltninger, vi omgærder livet med, fordi vi ikke tror på det - fordi vi har glemt det til fordel for vores egen fortræffelige indsats. Al vores snak! For mig er livet Gud selv, og når jeg slipper alt det overfladiske - alt tidsfor drivet - så er det ham, der tager mig i hånden med et fortroligt smil - som en far, der bare er der med alt det, der kommer af at være knyttet sammen af noget større og enklere end vores tilfældige holdninger og meninger eller af en tilfældig skæbne. Jeg går til alters for at blive bekræftet i denne samhørighed med livet selv, for livet og jeg er ét - og det har vi været fra tidernes begyndelse og vil altid være det!

Så kan man jo hævde, at der ar tale om en flugt fra verdens og min egen elendighed. "*Far, verden, far vel - jeg kjedes nu længer at være din træl...*"⁹ Men nej, det er ikke nogen flugt, for jeg lader jo ikke stå til.

⁹ Kingos salme - nr. 525 i salmebogen - lyder umiddelbart livsfor nægten- de: Der er ikke noget ved livet og ved alt det som verden sætter højt: rigdom, ære etc. - men salmen munder ud i en dyb længsel efter virkeligheden. Det er som om, han afslører skuespillet uden at komme videre end at være træt af spillet. Eller også afslører han kun en del af spillet, men biskoppen tør ikke røre ved sit eget grundlag. *Vi kommer videre.*

Jeg går jo ikke i kloster eller vender verden ryggen. Jeg siger bare, at der er noget, der ligesom går forud for verdensproblemerne og dermed også problemerne i min private tilværelse.

Jeg tror ikke, det er ualmindeligt at gøre verdensproblemerne og måske især dine egne problemer til det egentlige. Aldrig nogensinde i menneskehedens historie har vi haft så mange problemer som i dag. Vi får dem jo smidt i hovedet hele tiden af de medier, som efterhånden fylder vores dage, og som tilsyneladende lever af at være problemfikserede. Hvis ikke der er problemer nok, der vedkommer os, så henter de nogen totalt uvedkommende ind som kommunalvalget i Sydkorea eller korrupsionen i Colombia - for problemer skal vi have!

Samtidig står en endeløs række af specialister og behandlere og terapeuter klar til at tage sig af os hele tiden - for problemer skal vi have! Om det så er vejret, så gøres det til et eksistentielt problem, men Gud ske lov står vi ikke alene med vejret. Tv-avisens vejrprofet går med os i glæde og i sorg.

Men tilværelsens problemer er ikke det egentlige - menneskerettighederne er ikke hellige - i hvert fald ikke for mig. For mig er der noget, der er vigtigere, og det er mit grundlæggende forhold til livet og livets grundlæggende forhold til mig.

Det betyder ikke, at jeg er ligeglad med verden - tværtimod. Men jeg må ligesom til gudstjeneste først. Så kan vi snakke politik bagefter. Flugten, det er for mig flugten fra livet selv - flugten ind i en religion eller en politisk, moralsk, eller humanitær holdning. Det er den virkelige flugt, som kommer af, at man forveksler det politiske - det verdensmæssige eller ens egne problemer med det hellige liv selv. Når du opgiver det hellige, eller rettere, hvis du gør verdens eller dine egne problemer til din helligdom, så er du til fals, for så gælder det selvfølgelig om at redde sig. Så bliver din skæbne altafgørende, ligesom samfundssystemet og vejret gør det - dit held med de ting, du har for - din dygtighed, dit ry - din menneskelig-

hed. Og bag det hele står frygten og i sidste ende Satan, som har dig, hvor han vil have dig: I et i virkeligheden fortvivlet og dødsdømt jag efter tomhed.

At være hellig

Det hellige er ikke noget, der ligesom tager pladsen op for noget andet. I mit univers er der plads til både det hellige og til verden. Hvis man er hellig, er man ikke af denne verden. Sådan plejer vist den almindelige opfattelse at være, men jeg vil tværtimod hævde, at for at være af denne verden, må du også være hellig.

Lad mig prøve at forklare, hvad det hellige er. Det hellige er det, som giver verden farve og dybde og mening. Det hellige tager ikke mennesker ud af verden, sådan som asketerne tror, men farver ligesom den verden, vi er sat i - i hele farvespektret - så den bliver klar og synlig på en ny måde. Det hellige gør verden rigere. Jeg ved ikke, hvad jeg skal sammenligne det med. Måske det gamle billede med vand, der bliver skabt om til vin. Der går jo ikke noget fra vandet, men det bliver gennemstrømmet af farve, aroma og smag. Sådan går det verden, når det hellige blander sig, og sådan går det dig selv.

Det, som Jesus gjorde, var vel egentlig blot at give det hellige - det virkelige liv tilbage til almindelige mennesker, og det blev de såkaldt hellige selvfølgelig sure over. Og næppe er manden slået ihjel, før menigheden etablerer sig i de hellige og de andre - som om ingenting var sket! Budskabet om det hellige har møvet sig ind i en voldtageret verden og givet verden en ny alvor - en ny glæde, som farver alt, hvad vi foretager os - ja, selv den sorteste elendighed.

Se på regnbuen eller nordlyset som billeder på det hellige, der ligesom modsiger elendigheden. Der er en regnbue i dine tårer. Der flammer nordlys i din sorte sjæl. Mørket er der ligesom tårerne, men de står ikke alene - lige så lidt som du selv. Det hellige, kærligheden, Gud - altammen udtryk for dette ene store udsigelige, som

er før os - før vores tanke om det ligesom skaber det - og desværre ikke kan lade være med at forplumre det. Megen spændende og frugtbar mystik er opstået som sådan en anelse om dette store - men man kunne ikke bare lade det være. Man skulle skue det - eller man skulle forenes med guddommen - være noget særligt - også de kristne - måske ikke mindst de kristne - det blev noget sekterisk verdensfjernt noget for specielt indviede.

Men jeg tror ikke, det hellige er for særligt udvalgte. Det gælder selvfølgelig alle og enhver, og jeg tror ethvert barn lever af det. En barnets hemmelighed. Det barn, for hvem livet selv er helligt - længe før det får navn.

Det svarer til hemmeligheden om, at vi i virkeligheden er langt større og rigere, end det umiddelbart ser ud til - ligesom livet selv. Som indehaveren af forretningsskæden, der tilfældigt kommer ind i en af sine egne butikker, hvor de ikke kender ham. En sur ekspedient giver ham en utrolig dårlig og nedladende behandling, måske fordi han er iført sit havetøj og er godt beskidt: "Det har De vist ikke råd til, min gode mand". Men i stedet for at blive ærgerlig eller stødt over behandlingen, morer det nærmest indehaveren at vide noget, som den anden ikke ved. Han er for så vidt urørlig i sin egen butik - også inden den søde hævn, vi alle ser frem til, og derfor morer det ham at besøge dem.¹⁰

Bevidstheden om det hellige betyder absolut ikke nogen flugt fra dette liv - det som vi nu engang har at leve med - men det kan evt. betyde, at du får lov til at glæde dig lidt mere engang imellem - for du véd noget mere om verden og om dig selv. Derfor er du ikke til

¹⁰ »Han kom til sit eget, men hans egne tog ikke imod ham...« temaet i Johannesevangeliet. Læg mærke til, at Jesu lidelse i Johannesevangeliet ikke betyder noget i forhold til »ophøjelsen« omend det er ophøjelsen på korset. Der er en egen suverænitet over korsfæstelsen i evangeliet - menighedens bedrøvelige suverænitet. Og jeg synes, dette evangelium står i modsætning til Johannes' Åbenbaring, der først og fremmest ser frem til og udmaler den søde hævn, hvor chefen afslører sin virkelige identitet.

fals i frygtens verden, hvor det åbenbart altid er sådan, at der er nogen, der udnytter frygten til at få magt over mennesker med.

Jeg køber den ikke denne verdensorden med sin sygelige indretning i forskellige klasser og grader - i over- og underordnede - i indviede og uindviede. Og hvis det at gå ind i verden er ensbetydende med at hylde dette system, så er jeg udenfor verden. Men jeg er overbevist om, at det virkelige adgangskort til verden ikke er en underordnet sig under forholdene men for så vidt den dåbsattest, der tillader sig at gøre verden langt større og friere end frygtens lejesvende nogensinde kunne drømme om. Den attest, der tillader sig at åbne livet for alle og enhver. Alt andet end denne åbne og i virkeligheden selvfølgelige livsopfattelse - thulefolket havde den vistnok - er virkeligt bedrag, og jeg tror, det var det, Jesus kom og afslørede. Det er der i hvert fald meget i det, han sagde og gjorde, der kunne tyde på.¹¹ Det hellige liv er for alle og enhver, og hvis ikke det er det, er det ikke særlig helligt. Det skal man ikke være indviet for at forstå - vi ved det fra små - men man skal nok være »indviet« for at glemme vores egentlige ophav og vores egentlige bestemmelse.

Hvis det foruden at være morsomt også er rigtigt, at det hellige er for alle og enhver, så begynder der at tegne sig et billede af en hellig jord med en hellig himmel over - den hellige luft - det hellige hav - eller som Frans af Assisi udtrykte det: broder sol og søster måne. For ikke at tale om broder menneske!

Altså netop det, som er for alle og enhver, er det hellige - og ikke, som vi troede, det, som er for de særligt indviede. Naturen er hellig og fortjener derfor respekt. Dit medmenneske er helligt, og fortjener derfor respekt som sådan! Det er altså ikke nok at respektere

¹¹ Hans opgør med de hellige. Nedbrydelsen af templet (noget fordunklet i evangelierne). Omgangen med almindelige mennesker, »am ha'aretz« jævn folk. Helbredelserne, lignelserne - f.eks. den om Farisæeren og Tolderen. o.m.a.

din egen kreds - din egen lille selvbestaltede helligdom - for det gælder ikke. Du skal respektere livet selv, sådan som det kommer til udtryk i naturen og i dit medmenneske.

Det er netop når vi ikke kan klare livet i sig selv, vi skaber os overkommelige helligdomme for de indviede - for os særligt udvalgte - Guds eget folk eller hvad man nu kan finde på at kalde sig selv. Netop når vi ikke kan klare vores hellige medmenneske, smider vi ham ud med god samvittighed eller slår ham ihjel med god samvittighed, fordi han ikke hører til vores domæne. Eller vi gør danskheden eller folkeligheden til vores helligdom.

Og lige præcis hér lyder så bjergprædikenen ord for første gang rimelige. De gamle har sagt, hvordan I praktisk, pædagogisk og politisk klogt skulle indrette jeres samfund. Men *jeg* siger jer: Det er løgn! I skal overhovedet ikke tro, I kan indrette jer med livet - I skal være hellige ligesom livet - ja, ligesom Gud skal I være fuldkomne.¹² Men kirken kom, og den indrettede sig praktisk, pædagogisk og politisk - også med bjergprædikenen, Gud bedre det. Den prædiken, der som ingen anden tale sparker benene væk under enhver livsholdning, enhver ideologi og under enhver religion. Den prædiken, der ene af alle prædikener ikke stiller idealer op for dig men stiller dig selv op: Vær selv fuldkomne, som Gud! Dér falder alle idoler og forbilleder og opdragelse og alt det stedfortrædende i form af præster, munke og nonner og religioner og hvad ved jeg, og du selv trækkes op på scenen - på livets scene med eget ansvar for dit eget liv. Det ansvar som kærligheden giver dig - ikke det som du selv og Fanden tager.

Måske døde den første kristne martyr, hellenisten Stefanus, fordi han forsøgte at videreføre Jesus' rabiate lære om at nedbryde alle templer - ikke mindst det i Jerusalem. Og jeg gad vide, om ikke den

¹² Læs bjergprædikenen i Mattæusevangeliet kap. 5 -7.

ældste menighed i Jerusalem var svært godt tilfreds med at slippe af med denne fredsforstyrrer. Så kunne man jo altid senere ophøje ham til martyr og dyrke ham som helt.¹³

I dag havde vi barnedåb. En lille pige af grønlandsk-færøsk herkomst blev døbt. Der var en del mennesker i kirke, selv om vejret fra morgenstunden har været fuldt af sne. Endnu engang får man så bekræftet, at det hellige er det, der er åbent for alle og enhver. Solen, sneen, vandet, dåben. Lad alle og enhver, der vil, komme til mig! Sådan. Stik imod al menneskelig fornuft taler det til vores hjerte. Det sner med hellig sne.

¹³ Se Grønbech: Kristus, den opstandne frelser.

4. Kærligheden

Det er selvfølgelig med en vis beklethed, man giver sig i kast med at analysere et så afgørende begreb som kærlighed. Jeg har det lidt på samme måde som de naturvidenskabsfolk forhåbentlig har det, der trænger ind i naturens hemmeligheder, hvad enten det nu er ved hjælp af genteknologi eller kvantefysik.

Man bliver forsigtig eller måske rettere ærbødig overfor livet i al dets mangfoldighed, og man spekulerer på, hvor langt vi kan gå i vores analyser og vores dissektioner, uden at det, vi leder efter tager skade af vores umættelige befåling.

Hvor meget kan man sige om kærlighed, før den forsvinder - ødelagt af ord og tanker - af menneskets trang til at forstå og beskrive? Vi har oplevet det i de sidste 150 år, hvor Gud er blevet analyseret til døde, fordi vi ville definere og forstå Guds væsen. Og da vi ikke kunne forstå det, afskrev vi det i vores formidable hovmod som ikke-eksisterende.

Det tabte Paradis

Jeg tænker somme tider på, om det er en forbandelse eller en gave - denne trang til at ville begribe - bemægtige os alt, hvad vi kommer i nærheden af, sådan at kun det vi forstår, har gyldighed for os. Måske er evnen til at forundres over livet - evnen til umiddelbart at modtage livet på livets egne betingelser, den pris, vi må betale for vores somme tider ubeherskede trang til at forstå alt.

Det er ikke noget nyt problem. Det er blevet sagt før, at mennesket måtte forlade det uskyldsrene paradys, da vi spiste af kundskabens træ og dermed blev henvist til at arbejde med problemerne. Henvist til at udforske livet på godt og ondt.

Og det, jeg vil sige om kærligheden er også blevet sagt før, men jeg fornemmer, at der i dag er god grund til at gentage det som et væsentligt indlæg i vores fælles forsøg på at formulere tilværelsen.

Den vrede missionær

Mit udgangspunkt bliver et forsøg på at forklare det særlige ved den kristne kærlighedstanke, som den kommer til udtryk først og fremmest i Paulus' opfattelse, og hér vil jeg især gå ud fra hans berømte digt om kærligheden,¹⁴ som han skrev til menigheden i Korinth formentlig omkring år 53, mens han opholdt sig i Efesos. Det gik ikke så godt i Korinth. Paulus havde været der et par år som missionær, men det plagede ham, at menigheden tilsyneladende ikke rigtig havde begrebet budskabet. Det vidner hans breve om, som mange steder udtrykker vrede og sorg over forholdene, og der er det så, han prøver at formulere begrebet kærlighed som det helt afgørende, og det bliver til et brud med den gængse opfattelse af kærlighedens væsen.

Kærlighedens væsen

Kærlighed har vel eksisteret som begreb i alle samfund. Den er blevet beskrevet og besunget overalt i verden - naturligt nok, fordi kærligheden opleves som et grundlæggende gode for ethvert samfund - altså dette, at du føler dig kaldet til at sætte noget af dit eget til side for et andet menneskes skyld eller for samfundets skyld eller for Guds skyld.

Derfor er kærlighed ofte blevet formuleret som en lov: Du skal elske¹⁵ - f.eks. din ægtefælle, din næste, dit fædreland eller din Gud! Hvorfor? Fordi det menneskelige fællesskab i samfund eller religion er af større betydning end det enkelte individ, og kærligheden har et samfundsbevarende formål.

Man kender kærlighedens enorme styrke fra det personlige liv og søger at kanalisere denne kraft til gavn for fællesskabet. Begrebet fædrelandskærlighed udspringer af denne kanalisering af kærlighe-

¹⁴Kærlighedens højsang 1. Korintherbrev kap 13.

¹⁵F.eks. i den jødiske lov.

den til gavn for et bestemt fællesskab, såvel som vores bryllupsritual er et tydeligt udtryk for en samfundsbevarende - familiebevarende - kanalisering af kærligheden til gavn for fællesskabet.

Altså hvis et hvilket som helst samfund(ægteskab) skal bestå, er det ikke nok med begejstring (forelskelse) eller fornuftsmæssig godkendelse eller moral - der skal kærlighed til, fordi kærlighedens styrke ligger i, at den er indiskutabel - den gælder under alle forhold:

"Hver glans, hver plet vil jeg bære, som falder på Danmarks navn..." synger vi i vores kærlighedserklæring til Danmark.

Kærligheden ses som det forhold, der holder i gode såvel som onde dage, fordi kærlighed opfattes som hævet over menneskelivets almindelige omskiftelser.

Kærlighedens uvæsen

På den måde tror jeg, kærligheden altid er blevet opfattet og oplevet som noget umådeligt stort og stærkt og positivt, men der hører dog også negative aspekter med til dette kærlighedsbegreb, aspekter som ligger i begrebets begrænsning, idet netop det indiskutable ved kærligheden er blevet brugt som undskyldning for al slags vold, undertrykkelse, blodsudgydelse, mord, krig og lemlæstelse.

Det begrænsede kærlighedsbegreb, som vi måske med rette burde kalde forkærligheden, bærer i sig kilden til hadet, og det er altså ikke rigtigt, at kærlighedens modsætning er had - man kan vel nærmest sige, at det er to sider af samme sag.

Hvis man skal tale om kærlighedens modsætning, så må det vel være ligegyldighed eller måske fornuft?

Der mangler ikke eksempler på vold i kærlighedens navn - det seneste foregår i øjeblikket på Balkan, hvor det ser ud, som om fornuft og rimelighed, barmhjertighed og medlidenhed betragtes som

landsforræderi.¹⁶ Og det er vel ikke for meget sagt, at der findes ægteskaber i dag, som nok blev grundet i kærlighed og endda indgået med et gensidigt og frit løfte om evig kærlighed - men som af én eller anden grund er blevet ramme om et altfortærende had under de mest umenneskelige forhold.

Det ser ud som om, forsøgene på at udnytte kærligheden til et højere formål - eller forsøgene på at indskrænke kærligheden til et bestemt formål meget vel kan medføre, at ligeså stærke dæmoniske kræfter slippes løs blandt mennesker, så det, der oprindeligt var kærlighed, bliver til djævelsk ondskab.

Der sker i hvert fald tilsyneladende noget uhensigtsmæssigt, når kærligheden ligesom kommer i samfundets tjeneste.

Eros

Men hvad så på det personlige plan? Kan vi dér finde frem til den rene, skære og ubesmittede kærlighed?

Det ord, som går igen i vores kulturs opfattelse af kærlighed, er det græske ord *eros* - navnet på den græske kærlighedsgudinde. Vi bruger i dag ordet specifikt om erotik - altså omkring seksualitet, men ordet erotisk har en langt mere vidtrækkende betydning i form af enhver stræben mod et højere mål - en længsel mod et eller andet lige fra den elskedes ja til den højeste erkendelse. Eros eller kærlighed er den kraft, der retter et menneskes handlinger mod et bestemt mål. Båret eller styret af denne kærlighed kan et menneske sætte alt andet til side - endog sig selv, hvis det tjener formålet.

Et eksempel på denne selvfornegtende kærlighed er den asketiske bevægelse, hvor mennesker undertrykker deres naturlige drifter og behov, fordi kroppen står i vejen for et sandt åndeligt liv i pagt med Gud. Den erotiske kærlighed til Gud kan få et menneske til at gøre alt, hvad denne Gud forlanger.

¹⁶ En fanatisk bosætter i Hebron skød forleden henvend 50 bedende palæstinensere, hvilket han hædres for af andre bosættere.

Det skal ikke være nogen hemmelighed, at eros har spillet og spiller en ikke ringe rolle i kristendommen, hvad der ikke er så underligt, da græsk tankegang fra starten har spillet en væsentlig rolle i udformningen af kristendommens skrifter.

Det, som karakteriserer eros er, at den i sidste ende er rettet mod dig selv. Kærligheden har din egen forløsning som formål. Det kan godt være, at midlerne er selvfornægtelse, selvopofrelse eller næstekærlighed eller alt muligt andet godt og prisværdigt, men bag det hele står alligevel du selv og din egen frelse.

Buddhistmunkene med deres fattigdomsideal og idealet om at tjene mennesker - ja, de søger mod den højeste erkendelse - søger mod at blive ét med altet i den evige nirvana - den endelige, åndelige forløsning fra den karma, livets lov, som stiller dig til regnskab for dine handlinger - som straffer og belønner efter fortjeneste - inkarnation efter inkarnation efter inkarnation.

På samme måde søger grækeren bort fra legemets fængsel mod ideernes verden - mod stjernerne - mod Gud. Og sådan har mennesker søgt mod noget højere - båret af længsel efter forløsning - efter sandhed - efter paradiset. Båret af kærlighed.

Følelsernes tyranni

I vores kultur dyrker vi kærligheden snarere som en personlig følelse end som et fælles anliggende for ikke at tale om en befaling. Vi kan føle os grebet af kærlighed mod en person - vi kan oven i købet vie vores liv til vedkommende, hvad de færreste ville gøre i dag, hvis ikke de netop *følte* kærlighed.

Kærligheden er siden renæssancen mere og mere blevet ægteskabets grundlag, fordi vi sætter kærligheden uendeligt højt som følelse - så højt, at vi legitimerer og forklarer skilsmisse med kærlighedens ophør eller med en undskyldning om, at det aldrig var rigtig kærlighed.

Nutidens rockmusik og populærmusik kredser om kærligheden som den følelse, der råder over alt andet. Når følelsen af kærlighed er på spil, er alt tilladt. Når de hellige ord: I love You udtales, forstummer verden, og ve den arme stakkel, som ikke er i stand til at svare med de samme ord. Og det harmonerer jo meget godt med, at personlige følelser i det hele taget spiller en stor rolle for moderne, amerikaniserede mennesker, som siden renæssancen identificerer sig med sig selv snarere end med noget fællesskab. Vi er frie, selvstændige individer, som har til formål at realisere os selv, og enhver er sin egen lykkes smed med ret til at realisere sine individuelle følelser.

Hvor dette ikke lykkes - hvor de individuelle følelser ikke formås realiseret - er der kun tilbage at resignere på den ene eller anden måde. Romeo og Julie begår selvmord, fordi de ikke kan få hinanden, hvilket de ikke blot har ret til men prises for ifølge renæssancens livssyn, for hellere døden end de uopfyldte følelser af kærlighed. *A Man has to do, what a man has to do...*

Ved siden af det unge par står borgermanden og taler om pligt og tradition, familie og ære, lov og orden. Borgerskabet opfattes som kærlighedens, frihedens og livsudfoldelsens fæle modstandere, men egentlig er de ofre for den samme tydning af kærligheden hvad enten de nu kalder det en følelse eller en befaling: Kærligheden som middel til hhv. individets forløsning og samfundets bevarelse - og ikke som mål i sig selv. Er det muligt, at begrebet kærlighed er blevet brugt til at legitimere det, som forskellige kulturer satte højest: stammefællesskabet, følelserne eller individets stræben mod noget højere?

Tilbage til kærligheden

Læg nu mærke til, at jeg ikke er ude i noget moralsk ærinde. Jeg forsøger at analysere kærlighedens væsen, men jeg nedvurderer ikke på nogen måde hverken fædrelandskærligheden (patriotismen)

eller kærligheden til en idé (idealismen) eller til en Gud (religionen) - endsige da forelskelsen! Man kan måske endda med rette betegne disse udtryk for kærlighed som livets salt eller krydderi. Tilværelsen ville blive uudholdelig kedelig uden disse menneskelige udtryk for inderlig samhørighed. En tilværelse uden helte eller skurke - en tilværelse uden erotik - hvem ville bryde sig om det?

Men vi står altså stadigvæk med en rimelig stærk følelse eller kraft, som vi kalder kærlighed, og hvis det ikke er helt hen i skoven, det jeg har sagt indtil nu, så er den ikke helt éntydig - det er som om det, vi kalder kærlighed har sin modsætning indbygget - at den ikke blot er absolut god men også dødsensfarlig for mennesker at omgås. Som den gode Gud, hvis ansigt du ikke må se, for så dør du!

Eller det er som om, mennesket selv på én eller anden måde står i vejen for den rene _skære, ubesmittede kærlighed.

Man kunne så spørge, om det overhovedet er kærlighed, jeg har talt om indtil nu - dels den stærke følelse af samhørighed med sit folk eller sin stamme med tilhørende grobund for had mod de andre eller de anderledes - og dels den stærke, erotiske længsel mod et andet menneske eller mod forløsning med dens indbyggede selvcentrering.

Begge dele kaldes kærlighed, men er det overhovedet det? Er det (bare) forkærlighed eller idealisme, og findes der overhovedet nogen ren og skær (absolut) kærlighed? Og hvis der gør, kan vi så overhovedet bruge den til noget?

Agape

Det er det, som er Paulus' anliggende. For Paulus kender den rene skære, absolutte kærlighed. Den ramte ham som et kølleslag denne åbenbaring af, hvad korset på Golgata i virkeligheden stod for. Og det er det, han prøver at fortælle menigheden i Korinth.

Paulus skriver på græsk, men det er karakteristisk, at han ikke bruger ordet Eros, når han skal beskrive kærligheden. Det ord, han

bruger, er ordet Agape - også for at markere forskellen til den gængse opfattelse af kærligheden - den kærlighed, som ikke søger sit eget - den kærlighed, som aldrig ophører - den kærlighed, som sætter alt andet i relief - den kærlighed, som er størst af alt.

Lad os prøve at definere Agape i forhold til Eros, sådan som Anders Nygren har gjort det i sin berømte bog, Eros och Agape fra 1930:

Eros er begær, attrå. Agape er offer.

Eros er menneskets vej til Gud. Agape er Guds vej til mennesket.

Eros er præstation. Agape er nåde.

Eros er egocentrisk kærlighed Agape er usekuleret kærlighed

Eros vil vinde livet. Agape koster livet.

Eros er menneskers kærlighed, Agape er Guds kærlighed.

Eros er motiveret af sin genstand. Agape er umotiveret.

Eros søger det elskværdige. Agape elsker det uelskværdige.

Det ubetingede

Ubetinget fremtræder Guds kærlighed i Jesu forkyndelse. Det er ikke menneskers beskaffenhed - det høje moral - dets tro eller andre dyder, der fremkalder kærligheden. Den er tilsyneladende grundløs. Eller rettere sagt: Grunden til Guds kærlighed ligger ikke hos mennesket men hos Gud selv. Tænk på Jesu omgang med de uværdige, de udstødte, de forhadte - alle de uelskværdige. Tænk på de spontane og betingelsesløse helbredelser, som nedkalder de retfærdiges og de elskværdiges vrede, fordi de opfatter Guds kærlighed som noget, man må gøre sig fortjent til på én eller anden måde. Kærligheden er umotiveret, ligesom solen er umotiveret. Den skinner på alle mennesker. Kærligheden søger ikke sit eget - heller ikke nogen form for betaling eller gengæld - den strømmer grænseløst ud, og kan ikke andet. Den er som sædemanden, der ikke vurderer jordbunden, før han strør sin dyrebare sæd - tankeløst og grænseløst.

Det grænseløse afspejles også i kærlighedens krav - den kræver dig fuldt og helt, hvilket med al tydelighed fremgår af Bjergprædikenen i Mattæusevangeliet. Disse umulige og uopfyldelige krav om selvfornægtelse er agapes selvfølgelige og sande udtryk: Vend den anden kind til! Sæt jer ikke mod det onde! Giv den der stjæler fra dig! Velsign den der forbander dig! Vær fuldkomne som Gud er fuldkommen! Man kan ikke diskutere med bjergprædikenen, men man kan heller ikke leve op til den. Den er på én gang selvfølgelig og umulig. Som kærligheden selv.

Som sagt retter kærligheden sig ikke udelukkende mod det menneske, som i forvejen af én eller anden grund har gjort sig elskværdigt, men tilsyneladende i ligeså høj grad mod det, som er uelskværdigt efter almindelig menneskelig målestok og vurdering. Kærligheden søger ikke efter de værdige men efter de uværdige og omskaber dermed de såkaldt uværdige til værdige, frie mennesker - mennesker, hvis liv bliver genskabt ved Guds kærlighed. En Zakæus - en synder - en syg - en død - enhver! Jeg er ikke kommet til de raske men for at helbrede de syge - for at opsøge og frelse det fortabte!

Agapes konsekvenser

Men kan vi overhovedet leve med denne guddommelige kærlighed? Eller hvad skal vi bruge den til, denne spontane, umotiverede kærlighedserklæring? Det har der været givet mange svar på i tidens løb, men det ville vel være rimeligt først at spørge Paulus: Hvilken konsekvens har Guds umotiverede og grænseløse kærlighed for ham som menneske? For det første giver det ham en ny livsopfattelse. På samme måde som agape sprænger alle rammer og sætter det, vi forstår ved kærlighed og det, vi magter af kærlighed på plads - således også selve livet. Den nye kærlighedsopfattelse giver ham sans for livets storhed:

"Nu ser vi jo kun i et spejl, i en gåde - men da skal vi skue _fuldt ud." Altså virkeligheden får ligesom kærligheden et absoluthedspræg eller et evighedspræg, og det, vi ser og det, vi formår af liv, er kun en lille del. Vi ser fødsel, samfund, liv, kærlighed og død, men vi ser ikke den egentlige fødsel, det egentlige fællesskab, det egentlige liv, den egentlige kærlighed og heller ikke den egentlige død - kun en svag afglans. Korsets kærlighed giver Paulus en til vished grænsende tro på og et særdeles levende håb til det, han ikke ser, og opstandelsen - kødets opstandelse - bliver for ham en selvfølgelig konsekvens af hans opdagelse af kærlighedens umådelige væsen. Hvis det forholder sig sådan med kærligheden, at den i sit inderste væsen er grænseløs, så må det også forholde sig sådan med livet - så må livet være evigt!

Nu kunne man jo sagtens forestille sig, at Guds kærlighed ville eller skulle medføre en menneskelig reaktion i form af et "tak" eller et "så elsker jeg også dig, Gud", og i Det nye Testamente - ikke mindst i de johannæiske skrifter - finder vi da også en klar opfordring til at lade Guds kærlighed afspejle sig i vores liv og ligesom kanalisere kærligheden hen til vores næste:

Ligesom jeg har elsket jer, skal også I elske hverandre.

Men den går ikke, så indlysende det end ville være:

"Dette har jeg gjort for dig", siger den korsfæstede og tilføjer: "Hvad har du gjort for mig?" Og så stiftede grev Zinzendorf Brødremenigheden, fordi han måtte reagere på Guds kærlighed.

Mennesket er ikke i stand til at genelske Gud med den samme kærlighed, alene af den grund, at menneskets kærlighed ville være motiveret i Guds kærlighed - men agape var jo netop umotiveret og grundløs, spontan og grænseløs. Og lige så lidt kan vi bevidst kanalisere Guds kærlighed hen til vores næste uden at indsnævre og til dels udnytte den - og det er farligt.

Alligevel kan Paulus beskrive menneskelig kærlighed med ordet agape, som betegner Guds kærligheds frie vej igennem os til vores næste - altså betragter os som mere eller mindre viljesløse redskaber i Guds hænder - redskaber, der tør lade det ske, som er meningen med dette redskab - i tillid til at det er i gode hænder.

Det er Guds ånd, som virker i det menneske, som elsker sin næste ubegrænset, spontant og betingelsesløst. Det er ikke vores fortjeneste, for det er Gud selv, der handler igennem os, ligesom det ikke er os, der skaber kirken - men alene Guds ånd. Når den ikke er der, kan vi skabe os ligeså tosset, vi vil - kirke bliver der ikke! ¹⁷

Den nye gudstjeneste

Paulus er altså mystiker, og meget af det, der foregår ved vores gudstjeneste er da også præget af mystik, hvad der nok er værd at vide i en tid, hvor alt - selv det helligste - skal forstås og udnyttes. Gudstjenesten - som er kærlighedens nedslag i vores menneskeliv, er på ingen måde menneskets anstrengelse eller tjeneste for Gud. Gudstjenesten er i sit væsen Guds værk med hans ånd som den aktive, handlende, skabende og mennesker som den lyttende, forbavsede og glade flok modtagere af kærlighedens uforbeholdne, betingelsesløse og grænseløse gaver.

Dette gudstjenestens egentlige, evangeliske, muntre væsen, som er afgørende knyttet til kærlighedstanken, er selvfølgelig ofte blevet fortrængt af en velmenende, samfundsrelevant og på det seneste endog miljøbevidst organisation, der ikke vil nøjes med at tilbede kærligheden i ånd og sandhed - man vil på én eller anden måde drage nytte af den. Man forveksler agape med eros! Dette er dog ikke ensbetydende med, at denne Guds tjeneste kommer af sig selv - den kræver et rum for at kunne udfolde sig - et modtageforhold på én eller anden måde. Ingen, som har oplevet en dansk gudstje-

¹⁷Jvf. K.L. Aastrups salme: Herrens kirke er på jord... Nr. 352 i salmebogen (2003).

neste kan være i tvivl om, at dette rum er meget regelret og traditionelt opbygget med faste ritualer og en udpræget brug af gentagelsen i gudstjenestens opbygning.

Hvorfor egentlig det? Hvorfor kan vi ikke bare forsamles og så lade Guds ord virke, som det vil? Hvorfor alle disse regler? Fordi ellers ender det i en ren menneskedyrkelse, som lukker enhver tale om Guds tjeneste ude. Sådan er vores vilkår - paradoksalt nok - at kun i kraft af snævre grænser for vores egen udfoldelse, kan sandheden og kærligheden komme til. Sagt med andre ord: Vi er og bliver udenfor Paradis!

Hvis der fordres en religiøs begejstring som grundlag for den sande gudstjeneste, så bliver dén det afgørende - prøvestenen for det "rette" sindelag eller hjertelag, eller for den sags skyld den rette tro! - men sådan én holder jo ligeså lidt som forelskelsen gør det - det bliver forlorent og krampagtigt, og hvis det ikke ender i det rene blodbad, så fuser det ligeså stille ud. Faste regler og gentagne ritualer er afgørende for, om gudstjenesten skal være et åbent rum både udadtil og opad - uden regler lukker rummet sig om de indviedes selvcentrering.

Så man begår en stor fejl, når man tror at åbne gudstjenesten ved at gøre den mere vilkårlig og dagligdags og benytte den til hvad som helst, folk forlanger. Gudstjenesten fortæller os skånselsløst, hvad kærlighed i virkeligheden er - hvad frihed i virkeligheden er - hvad livet i virkeligheden er og hvad et menneske i virkeligheden er, og dermed beskriver den også, hvad der sker, når vi glemmer det absolutte og guddommeliggør vores egen udlægning og vores egne følelser af kærlighed, frihed, liv - og os selv. Så slippes dæmonerne løs. Og de er nok værd at frygte.

5. Nytåret

Nu ligger byen og fjeldene med et tykt lag sne over sig. Alt er blødt og afrundet og hvidt - og nu kommer solen op over fjeldene i syd. Det er meget smukt - og nyt.

De gamle fejrede nytår en gang om året. De tog afsked med alt det gamle - alle de gamle sorger og glæder - alle de gamle tanker.

Nogle steder fejrede man det på symbolsk vis ved at smide alle sine gamle ting væk - det gamle tøj - det gamle indbo - de gamle våben - den gamle gæld! Vi har vel en rest af det i julegaverne, som på sin vis forudsætter den tomhed, som udsmidningen af det gamle medfører. Nu får du noget nyt til at leve videre på. Og ikke, som vi forbrugere tror: Nu får du noget mere til at leve på.

Julegaverne er - ligesom alle andre højtidsgaver - symboler på en ny begyndelse og ikke en dyngen oven i det gamle. Nej, væk med alt det gamle, så det nye kan komme til - så gaverne kan komme til deres ret og få mening.

Andre steder fejrede man det seanceagtigt, sådan som man stadig gør det juleaften i Grønland, hvor man på en eller anden måde ved denne julegudstjeneste tager hinanden i hånden i et organisk sammenknyttet fællesskab, og sådan fastholdt tager man den svære afsked med det gamle år - og vel egentlig hver gang med hele sin fortid - og lader det fare, så det nye kan komme til - det nye år - de friske tanker.

Denne afsked og modtagelse samler sig i det korte øjeblik, vi står sammen og synger *Guuterput qilammiu*. Der holder vi os selv og hinanden fast i årets sværeste og helligste øjeblik og trækker på fællesskabets varme. Da er vi ét med hinanden - alle vi forskellige mennesker.

Opbrud

Det er vel også det, der ligger bag opbruddet. En længsel efter en ny begyndelse - et nyt liv. Så bryder man op og rejser til Grønland, eller man køber en ny bil eller tager sig en ny kone eller en ny religion, men ofte forveksler man den indre nyskabelse med den ydre og må erkende, at det ikke hjalp. Nissen flyttede med. Det nye var ikke nyt, som man troede. Det var bare overspringshandlinger, som skulle forestille noget væsentligt - men ikke var det.

Dette år var for os opbruddets år, og det blev nærmest en besættelse. Alt det gamle skulle ud - nu skulle der ryddes op. De gamle familiemøbler blev solgt - kælderen blev ryddet - bilen solgt - vennerne, arbejdet, familien forladt, og vi rejste langt væk - fordi det vante og det vedtagne tyngede som en tung oppakning, man ikke kunne få af, og som derfor måtte skæres løs, og det gjorde lidt ondt, fordi man somme tider skar forkert.

Og hvor meget af den tyngende oppakning fik man så af, og hvor meget slæbte man med alligevel? Er det tungt at leve med denne oppakning, er det vel endnu tungere at rejse med den - den oppakning, som er vokset fast gennem årene.

Mærkeligt nok har jeg haft ondt i skuldrene, siden jeg kom til Grønland - måske fordi jeg føler tyngden af min oppakning endnu mere her i dette land, som nøder sine mennesker til et let sind, og som ikke giver dem lov til at lade sig tynde af fortidens synd og skyld. Sket er sket, siger naturen, og nu er du nødt til at rette dig op og gå dit liv i møde med alle dine sanser åbne, for ellers... Og så opdrager man sine børn til et let sind og giver dem mange sejre og meget mod på livet. For derude står naturen og forlanger et opmærksomt liv, og din opmærksomhed må ikke svækkes af tunge, gamle tanker. Og der står også et samfund og venter på din opmærksomhed. Og du kan ikke undse dig, for uden dig går det ikke. Så må de gamle tanker fare.

Seancens rituelle stilhed

»Ånderne skulle påkaldes med friske ord; slidte sange måtte aldrig benyttes... vore forfædre havde den tro, at sangene fødes i stilhed, mens alle kun anstrenger sig for at tænke smukke tanker; da bliver de til i menneskenes sind og stiger op fra havets dyb, bobler, der søger luft for at bryde...«¹⁸

Jeg tror, det er den stilhed, man oplever ved en grønlandsk julegudstjeneste, når man står sammen og synger den gamle, slidte *Gaunterput qilammiu*. Fordi netop gentagelsen, ritualet, det kendte er den stilhed, der skal til, for at det nye kan komme til.

Det er måske slet ikke det nye, du selv etablerer, der er nyt - måske forstyrrer det bare, så du aldrig for alvor er stille - så stille i det kendte og vante, at det virkeligt nye kan komme til - ikke i kraft af din egen nyskabende indsats, men som bobler, der langsomt stiger op fra havets dyb og søger luft for at bryde. Som en rose, der af sig selv skyder op af det frosne sind.

Ja, julen siger vel det samme om al verdens larm og kejserlige nyskabelser, som så så imponerende ud men ikke var noget for alvor i forhold til stilheden på en mark udenfor Betlehem - en stilhed og et mørke - og måske også en træls hverdag for hyrderne - som gjorde, at englene kunne komme til - at himmelhvalvingen kunne bryde og det nye liv kunne fødes.

»... O, lad os gå med stille sind
som hyrderne til barnet ind...«
... og tænke smukke tanker!

Det er vel ikke så moderne mere at søge stilheden - at holde sig til det kendte. Vi søger oplevelsen - udfordringen - sensationen. Vi rejser. Vi køber nyt. Skal hele tiden følge med tiden, som det hedder. Mere og mere hektisk og måske mere og mere fortvivlede. Vi bukkes og skraber for udviklingen - ligegyldigt hvad den så forlanger af os... vores frihed - vores liv måske.

¹⁸ Se Ole Jørgensen (red.): *Sjæl gør dig smuk. Om inuit-menneskene*. Arktisk Institut 1981

Jeg tænker så på bonden, der aldrig kom udenfor sognet men fandt glæde og tilfredshed i de vante omgivelser og i gentagelsen: årets og dagens stille rytme. Såning, spiring, modning, høst. Hverdagens arbejde. Højtidernes rituelle gentagelse i samfund og familie. Ja, vi ynker ham vel lidt på grund af alt det, han aldrig fik set - alt det, han aldrig oplevede - men måske var hans oplevelse langt større, end vi forestiller os - hans liv langt rigere. Hans samfund mere betydningsfuldt. Al elendigheden til trods. Hvad véd vi egentlig om livet, vi der aldrig har brugt dage på at pløje eller tilså vores mark - vi, der aldrig har gået fure op og fure ned fra solopgang til solnedgang? Hvad véd vi egentlig om livet, vi der aldrig har siddet en hel dag i en kajak eller stået ved et åndehul og ventet - ventet på at sælen skulle dukke op?

Nu har vi gode kår, som vi siger - og uanede muligheder, men midt i al herligheden rammes vi måske også pludselig af dette hvasse, kyniske blik fra tomheden. Alt for mange magter det ikke, alt det nye, vi stiller an med - alt for mange falder af i svinget, mens toget kører videre mod nye opdagelser, nye oplevelser - nye tilbud. Hvis ikke man har været jorden rundt på rulleskøjter er man håbløst fortabt. Og vi kan ikke få nok. Vi skraber hensynsløst til os af det nye - måske for at dække over savnet af det egentlige liv. Savnet af den ægte, oprindelige glæde. Som dyr i fangenskab, der begynder at opføre sig mærkeligt. Ser frem til den første landgang på Mars og sådan noget.

Fangeren, fiskeren, bonden, håndværkeren, husmoderen - alle er de blevet ekspederet ind i utilfredsheden med det kendte og vante - er blevet grebet af udviklingens vanvid - mod eller med deres vilje - ja, selv præsten, som forgæves søger at legitimere sin stilling i samfundet med alle mulige mærkelige påhit og nyskabende foranstaltninger. Gudstjenestefornyelse, strukturfornyelse, salmefornyelse og prædikener, der helst skal være epokegørende opdagelser på erkendelsens område. Væk med det gamle, så det nye kan komme til -

men det koster måske den stilhed, som er forudsætning for det virkeligt nye. Måske er de bedste prædikener de intetsigende men smukke, som giver plads for din egen tankes flugt, så boblerne i dit eget mørke dybhav kan få lov til at søge mod overfladen og briste som smukke, nye tanker. Og måske er de bedste salmer de gammelkendte, prøvede og slidte, som giver dig fred for moderne anmassende digteres og komponisters frustrerede, socialtiske, paranoide udladninger. Jeg ved det ikke! Men jeg har en anelse om, at Jesus på en måde også lyste det almindelige dagligdags liv i kuld og køn og gjorde det helligt.

Arbejdsmoral

Det er svært at undgå heroppe enten at blive påståelig med hensyn til arbejdet eller spørge sig selv om meningen.

Nu, hvor fællesskabet ikke længere synes at være et bæredygtigt identifikationsgrundlag i det moderne samfund, har man kastet sig over arbejdet som det, der konstituerer et menneskes værdi. Det er underligt nok næsten bedøvende ligegyldigt, hvad dette arbejde går ud på, og det er lige før, det er bedre at sende jødiske børn i gaskammeret end ingenting at lave. Helst skal man pukle, og jo mere man pukler - jo mere er man værd. Altså det kan godt være han er et dumt svin, og det er muligt, hans arbejde er ondt, men han pukler, og det betyder tilsyneladende mere end al moral.

Heroppe har man somme tider en fornemmelse af den holdning, som siger, at kan man slippe for at arbejde, så skulle man da være en sær snegl, hvis ikke man gjorde det. Her lever man ikke for at arbejde, som vi - man arbejder, fordi det er nødvendigt, men heller ikke mere. Jeg taler selvfølgelig om arketyper, som ikke findes i virkeligheden, men som er den ramme, du lægger det brogede puslespil i, som hedder mentalitet. Der er vel kun én »kvalifikation«, der kommer op på siden af arbejdet i vores kultur, og det er sorgen, og det er vel ikke tilfældigt, at man i vore dage kan skildre

sorgen som et arbejde, der skal udføres - en indsats, der skal ydes. Mærkeligt som denne arbejdsmoral har klemte sig ind alle vegne. Man skulle tro, vi var calvinister,¹⁹ men det er måske også den calvinske opfattelse, der ligger bag den massive amerikanske påvirkning, vi er ude for. Uden at vi mærker det, kommer vi selv til at ligge under for en mentalitet, som måske ikke er vores egen og får måske endda dårlige nerver, når vi ikke synes, vi kan honorere den.

Jeg synes selv, jeg laver for lidt i forhold til de andre. Jeg pukler ikke nok. Jeg pukler faktisk slet ikke. Og så får jeg det lidt, ligesom jeg har det overfor sørgende mennesker - jeg føler mig skyldig, fordi jeg ikke er medarbejder på deres sorg, hvad jeg jo ifølge sagens natur ikke godt kan være, når jeg nu ikke føler sorg. Jo, jeg kan gribes af medlidenhed, når jeg møder sorgen hos andre. Jeg synes, det er synd for dem, men jeg kan jo ikke sørge, som de gør. Og alligevel føler jeg så skyld over min sorgløshed. Jeg tror nu også nok, vi dyrker sorgen mere end nødvendigt - måske fordi sorgen giver dig identitet ligesom arbejdet gør det. Man er noget både når man sørger og når man pukler.

Heroppe sørger man også, men man dyrker ikke sorgen på samme måde som hos os - måske fordi deres identitet ikke er så afhængig af sorg eller af arbejde men af deres fællesskab.

Men hvad véd jeg om det - jeg, der aldrig har prøvet hverken at arbejde eller sørge?

Stormen tog til i løbet af dagen. Børnene fik tidligt fri fra skole, og Jakob kom hjem som en snemand og hamrede døren i bag sig med ordene: I hate, I hate, and I hate Greenland! Da jeg kom hjem kl.

¹⁹ Se f.eks. Max Webers spændende teori om kapitalismens opståen i de calvinske og puritanske indvandrersamfund i Amerika. Forløberer for den moderne fremgangsteologi: Vil du i verden frem, så vær kristen.

12 sad Bamse udenfor og lignede en snedrive - først da den sagde Vuf, fik jeg øje på den. Jo, vi har fået vinter for alle pengene.

Kl. 16 ringede onkel Peder fra København og fortalte, at moster Lis var død på Herlev sygehus i dag kl. 18,30. Og så står man pludselig dér med en kortslutning i hjernen, som påstår, at det ikke kan passe, for klokken er kun fire, og man tænker på den firetimers respit, du får, inden dødstidspunktet når herop for alvor... Tid er noget underligt noget! Det var ikke uventet, hun skulle dø. Hun havde kræft i spiserøret, og det dør man vist af. Og så gør man det sædvanlige overfor hinanden: pynter på tragedien og finder lynhurtigt undskyldninger for døden, så det i sidste ende var godt, den kom! Hun var jo træt. Nu har hun fået fred. Hun ville ikke mere. Det er som om, vi er så angst for døden, at vi ikke tør sige den imod, men hele tiden taler pænt om den for ikke at såre den. Tak, død, fordi du tog moster Lis!!

Engang burde én eller anden give den satans død en ordentlig omgang...

6. Sandheden

Nu sidder jeg her og skriver og gør mig klog på mange ting - jeg ved egentlig ikke hvorfor - men hvis det nu var en eksamensopgave, så ville jeg jo få den bedømt af nogle censorer, som ville give mig en karakter ud fra én eller anden målestok.

Men hvem skal give karakterer i virkeligheden? Karakterer om, hvorvidt det, vi tror på, nu også er sandt - eller den måde vi lever på? Eller de spændende konklusioner, vi når frem til?

»Hvad er sandhed?« spørger Pilatus Jesus. Gives der overhovedet sådan en sandhed - en virkelig virkelighed? Hvis ikke kan den ene tanke, tro, opførelse vel være ligeså god som den anden - det ene menneske ligeså godt eller ondt som det andet. Man kan jo godt finde ud af, hvad der er hensigtsmæssigt - det er ikke noget problem - eller rettere, det er kun et politisk problem, som man til hver en tid kan snakke eller slås sig til rette om. Men en ligesom overordnet sandhed - hvordan bestemmes den, hvis den findes?

De gode gamle dage

Når jeg ser tilbage på de gode gamle dage, så forekommer de mig at være trygge i deres autoritetstro. I de gode gamle dage kunne man med overbevisning sige, at sandheden var ikke noget problem, for den stod jo i Bibelen. Nærmere forstået: det var sandt, fordi det stod i Bibelen. Det var sådan set den fælles grund, man levede på uden de store anfægtelser. F.eks. at diskutere Bibelen var en lidt latterlig foreteelse, da den ifølge sagens natur var hævet over almindelig diskussion. Der var forskel på Bibelen og på mælkepriserne. Og da Bibelen lå på alteret i kirken, så var kirkens sag såmænd også afgjort uden videre snak. Den var sandhedens rum - et helligt sted, som ikke var åbent for almindelig snak eller debat men alene for Bibelens ord - Guds Ord.

Veneration kan man kalde det - veneration for denne ene hellige og indiskutable sandhed, som Bibelen og kirken og præsten repræsenterede. Og sådan var det vel blevet i dette statiske bondesamfund, der afskyede forandring, fordi man var vokset op med det - havde fået denne sandhed ind med modermælken, og hvad enten man kan lide det eller ej, så slipper man ikke sådan af med sin modermælk. At det lige var Bibelen og kristendommen, man annammede i sin tid, var jo nok en politisk - altså en hensigtsmæssigheds-sag, men nu var det altså den, man havde, og så var den sag afgjort. Den var god nok til vore forfædre og er også god nok til os og vore børn. Og det skal der ikke komme nogen her og lave om på!

Det gjorde der så alligevel. Udviklingen kom og lavede om på alting. Og vi får en fornemmelse af udviklingens enorme styrke, når vi betænker, at det lykkedes den i løbet af forbløffende kort tid at afskaffe dette stærkt indpodede og gennem generationer nedarvede sandhedskriterium.

Der kunne godt være lummert i missionshusene, når missionæren ikke fandt anden udvej for rapkæftede unges nærgående spørgsmål end at samle tilhørerne i en bøn for de formasteliges sjælefred. Men på den anden side betød dette, at døren til missionshuset blev sparket ind, at der blev hundekoldt. Fællesskabet frøs fra hinanden, da man ikke længere havde noget fælles kriterium for sandheden. Så blev enhver salig i sin egen tro, og det kan nok være, snakken gik, for nu skulle alle og enhver præstere sin egen livsholdning og gøre rede for sin tro eller livstolkning, og selv konfirmanderne blev mere fortrolige med religionskritikken end med religionen.

Og Gud, hvor virker det også kunstigt og egentlig opblæst, når vi sidder i fuldt alvor og snakker religion, som om det var flæskeprier. Og Gud, hvor er det hårdt, sådan at skulle præstere en hold-

ning, som man mere eller mindre selv skal stå inde for - så at sige at skulle præstere dit eget liv...

Og så er det spørgsmålet melder sig: Hvad er nu sandhedskriteriet? Hvad er argumentet, vi diskuterer om, når vi redegør for vores holdning?

Der er selvfølgelig dem, der mere eller mindre krampagtigt holder fast ved den såkaldte barnetro, der åbenbart er en indrømmet blåø-jethed og hæderkronet naivitet at dømme efter den overbevisning, denne tro bekendes med. Og så er det vel også et fornuftigt, kvindeligt forsøg på at afslutte en absurd diskussion - de gode gamle dage in memoriam.

Følelsen

Men hvis vi nu stædigt vedkender os konflikten, som udviklingen har påført os – vedkender os moderniteten - så kommer vi vel ikke udenom at spørge til følelserne. Er det i virkeligheden vores følelser, der dirigerer os? Det synes i hvert fald ofte at være noget af en trumf, når nogen kan inddrage hjertet i diskussionen - allerbedst hvis det måske ikke er et alt for fornuftigt argument, der fremføres, så er det mange gange godt at have »hjerter es« i baghånden. *Credo quia absurdum?*

Psykologien har dyrket følelserne en del bl.a. gennem studier af kropssproget, som afslører de sande følelser overfor de tvivlsomme udtalelser. Det er i hvert fald spændende, men om man kan foretage sådan en sondring mellem det sagte og det mente, ved jeg ikke. Er det så det ærligt mente, følelserne og dermed kroppen minus tungen og stemmebåndene udtrykker? Og kan man se bort fra, at også modtageren er involveret og måske derfor ser det kropssprog han ønsker at se? Og hvad ved jeg?

Men under alle omstændigheder vejer argumentet »Jeg føler, det er sandt« tungere end »Jeg mener, det er sandt«

»Verden kalder det for tant,
hertet føler, det er sandt«
som Grundtvig så hjerteligt kan udtrykke det uimodsigelige i kris-
tendommen, og så er den sag jo ikke længere.

Men hvad er så følelsen? Ja, følelsen er vel på en måde fysisk, så vi kan mærke den, når den er der. En sammensnøring af halsen ved sorg og medlidenhed - adrenalinen, der pumper - smerten - de små hår, der rejser sig - alt det andet, der rejser sig - stakåndetheden osv. Og på den måde er kriteriet for virkeligheden og for sandheden egentlig ret konkret: Det er det, der bevæger dig - sådan rent fysisk.

Det holder selvfølgelig ikke. Det er for så vidt sandt og ægte nok - vi har ikke andre kriterier, når det kommer til stykket, men det er ikke uden betingelser - det kan ikke stå alene, hvilket vi ved fra vores fornuft, der ikke ville kalde en gyservideo eller en rutchebanetur i Tivoli for virkeligheden men tværtimod ville kalde det surrogat for virkeligheden eller mangel på virkelighed - selv om både videoen og Tivoli medfører de stærkeste og mest mærkbare følelser f.eks. af angst. Og derfor kan man vel heller ikke sige, at kriteriet for sandheden - heller ikke den subjektive sandhed - er følelserne. Der skal ligesom mere til, og dette mere er måske den forkætrede fornufths overblik.

For nu at komme til sagen: En orgasme er ikke bare en orgasme. Sådan en kan du påføre dig på mange måder, selv om den fysiske følelse af orgasme stort set er den samme, om du onanerer til en pornofilm eller smelter sammen med den, du elsker. Alligevel er der en kæmpe forskel, og den sættes af dit fornuftige overblik, som altså også har et ord at skulle have sagt om, hvad der er virkelighed og hvad der er surrogat. Din bevidsthed kan nok i virkeligheden ikke opdeles, sådan som vi plejer at gøre det i fornuft og følelser og vilje - den kan nok slet ikke opdeles. Lige så lidt som krop og sjæl

kan skilles ad - i hvert fald kan den ene funktion næppe fremhæves på bekostning af den anden. Du er et hele, og spørgsmålet er så, om du er begrænset til din krop eller om der så at sige hører mere med til dig end din krop og det din krop formår?

Altså er der en metafysisk sandhed?

Det metafysiske

Jeg ved ikke rigtig, hvordan jeg skal beskrive sådan et menneske, som ikke bare er krop. Det er jo blevet så fortærsket, fordi der altid har været en anelse om sådan noget - større.

Lad mig prøve at sammenligne os med en mikroorganisme. En af de små organismer, som findes inde i kroppen - f.eks. et hvidt blodlegeme. Sådan et udgør jo en del af noget større, som det tilsyneladende ikke har den fjerneste anelse om: en menneskekrop. Det aner for så vidt ikke, hvad det er til for, men det udfører en ret så vigtig funktion i en større sammenhæng. Og så alligevel har det måske en form for anelse. Sådan kunne man måske opfatte mennesket på samme måde som en del af noget større, som vi ikke umiddelbart er klar over. Det kunne jo være pudsigt at overvære en erkendelsesteoretisk diskussion blandt de hvide blodlegemer. Den ville sikkert minde en del om vores egne overvejelser.

Paulus bruger et billede om de kristne som en del af Kristi krop - vel forstået på den måde, at vores større sammenhæng er Kristus, hvilket igen vil sige, at vi er medarbejdere på hans vilje. Måske er det så rigtigere at sige, at vi er i Gud, end at Gud er i os, selv om det i og for sig betyder det samme. Hver for sig en selvstændig organisme, tilsyneladende - men i virkeligheden dele af noget langt større.

Hvad dette større så er, tror jeg ikke, vi får at vide, og det er vist godt nok, men erkendelsen af en større sammenhæng - eller skal vi sige troen på en større sammenhæng - for det må det vel blive - kan godt have en vis betydning for vores måde at leve på, hvad

enten man nu kalder dette store for Gud eller Sila eller Slægten eller Fædrelandet eller Naturen - eller måske endda Udviklingen. Egentlig kan man vel, når det kommer til stykket, slet ikke leve for sig selv, og langt de fleste føler sig da også som en del af en større sammenhæng - det være sig en mere metafysisk eller en ganske håndgribelig materialistisk sammenhæng.

Det, der gør det svært at slippe det metafysiske er måske, at de materialistiske sammenhænge sjældent i ret lang tid ad gangen er i stand til at leve op til menneskets indbyggede ambitionsniveau, hvilket for så vidt også gælder for en materialisering eller personificering af det metafysiske. De har en dragende magt over vores følelser, afgudsbillederne, idolerne, idealerne, og jeg tror aldrig, vi slipper for dem - det skal vi måske heller ikke - vi skal bare ikke gøre dem til Gud!

Jeg tror, vi er i en meget større sammenhæng - en ubeskrivelig sammenhæng. Det var måske ikke så tosset, når de gamle jøder ikke måtte nævne Guds navn eller gøre sig noget billede af ham. Du må ikke konkretisere Herren din Gud. Du må ikke gøre ham til nationalhelt eller formand for naturfredningsforeningen. Du må ikke gøre ham til projekt for dine egne idealer eller følelser - eller din egen vilje. Gud er alle steder og ingen vegne. Han er, som Esajas siger i Det gamle Testamente, lykkens og ulykkens skaber²⁰ - eller som Najanneq siger til Knud Rasmussen: Han er i storm og snefald, i havets oprør og i alt, hvad mennesker frygter, og han er i solskin, havblik eller i små uskyldige børn, som intet forstår.²¹

Hvis vi konkretiserer vores blodlegemeanselse om en større sammenhæng, mister vi den måske. Eller værre endnu: hvis vi forsøger

²⁰ »... jeg er Herren, der er ingen anden! Jeg danner lys og skaber mørke, jeg frembringer fred og skaber ulykke, jeg, Herren frembringer alt dette...« Esajas Bog kap. 45.

²¹ Se slutningskapitlet »Afsked« i Den store Slæderejse.

at gøre Gud til middel for noget af vort eget, bliver han vel vred - og du skal frygte Guds vrede. Ligesom du skal frygte kærligheden, som vender sig imod dig, når du vil gøre den til forkærlighed, og så nemt som ingenting bliver til had.

Jeg ved ikke, om vi kan leve med det ubeskrivelige. Børn kan åbenbart godt - måske fordi de ikke skal stå til regnskab for deres tro eller deres livsholdning. De leger ubekymret for Guds ansigt, indtil vi lærer dem noget andet. Og det er måske ursynen - dette at ville være som Gud selv. Det koster i hvert fald at blive voksen. Koster Paradiset.

Gud, lad mig aldrig finde ud af dit væsen - men giv dig til kende gennem det jeg kender og holder af, så jeg kan tilbede dig - ikke gennem snedige erkendelser af kosmiske åbenbaringer - ikke ved besværgelser og mystiske gebærder, men gennem min familie, mine venner, mit arbejde, mit land - for jeg har jo ikke andet, som jeg kan tilbede dig med, end det jeg kender. De små hvide blodlegemer passer på mennesket og forsvarer det uden at vide, hvad de gør. Lad også mig blot leve i det kendte - lad mig elske det, jeg har og alt det, jeg kender - for derved elsker jeg vel også dig, som jeg tror på, men ikke kender.

Sandheden er en trossag og ikke en erkendelsessag. Jeg tror på, at der findes en egentlig sandhed, og i denne tro lever jeg mit liv og gør mit arbejde. Jeg tror endvidere på, at jeg selv er en del af denne sandhed på en måde - en del af den egentlige virkelighed. Forstået sådan, at virkeligheden eller sandheden ikke er udenfor mig og som sådan skulle kunne nås gennem erkendelsesmæssige overvejelser eller mystiske, bevidsthedsudvidende øvelser.

I den forstand udtrykker de kristne fædre sig rigtigt, når de beskriver menigheden som en del af Kristi legeme - indpodet i ham - og ikke siddende under hans kateder. Ikke i lyset af sandheden men i sandheden selv. Og det gør jo i og for sig sandheden ganske ubegribelig.

7. Lidenskaben

Jeg er begyndt at have konfirmanderne hjemme i stuen i stedet for i det store, kolde mødelokale i kirken. Vi er jo kun en 5-6 stykker. Og så fortæller jeg dem jo begejstret om den vidunderlige forskel på den gamle aftale med Jahve og den nye aftale med Kristus, som jo virkelig skulle være epokegørende nyt - men det er ligesom det ikke rigtig fænger. Nå, siger de bare. Jamen, det var da godt at vi ikke behøver ofre længere eller behøver at frygte eller dø længere. Der kan man bare se! Alle tiders.

Jeg tror, jeg griber det forkert an, men det er også fordi, de vil have underholdning og ikke noget nyt. Det siger dem ikke noget, måske fordi det er alt for abstrakt. De mærker jo ikke angsten og smerten. De længes jo ikke efter udfrielsen, og hvad ved jeg. De står bare overfor et stort og spændende liv, som måske godt kan være farligt ind imellem, men de skal nu nok klare sig igennem. Så åbenbaringen af Kristus siger dem egentlig ikke ret meget - siger vel egentlig ikke ret mange ret meget. Måske også fordi den åbenbaring er blevet så påståelig og teoretisk. Der er langt fra englene, der fik hyrderne til at gå til Betlehem eller fik kvinderne til at gå til Galilæa og så til en teori, der kan få ellers normale unge mennesker til at gå på universitetet for at læse teologi.

Nå, konfirmanderne er også for få - der er ikke noget feedback, og det har jeg svært ved at undvære - dialogen. Og dertil kommer selvfølgelig, at alt, hvad de oplever, modsiger evangeliet - også alt, hvad de oplever i kirken, som jo for dem er et fængsel og en opdragelsesanstalt og langt fra frihedens og glædens hjem. De kan med deres bedste vilje ikke se noget særligt i den - bortset fra noget ganske overordentligt særligt kedeligt. Og så er det, man pludselig står og tinger med dem om antallet af gudstjenester, og hvad er det for noget?

Det er jo ikke altid, ungerne tager helt fejl af situationen, og på én eller anden måde er jeg træt af at skulle forklare mig og ligesom forsvare kirken - men hvad skal man gøre? Hvordan kan man med redeligheden i behold forsvare en dansk gudstjeneste overfor unge mennesker? Som konfirmanderne siger: Hvorfor skal vi aldrig lave noget morsomt? Det bliver bare til sur pligt, og i sådan en sur pligt falder glædesbudskabet til jorden, for det virker ikke ægte, når man med rynkede bryn oppe bag katedret docerer glæden og forsøger at banke kærligheden ind ved hjælp af Luthers lille Katekismus og salmevers, der skal læres udenad.

En myte

Det har stormet hele natten, og det stormer stadigvæk sådan en 35 m/sek., så det er lidt svært at stå fast på de glatte veje. Havet ser ud som om, det er lige ved at koge, og 1.- 3. klasse er blevet frarådet at gå i skole, hvilket Jakob bar med oprejst pande.

Til gengæld kunne vi så hjælpes ad med at fjerne al julepynten og smide juletræet udenfor. For i går havde vi tændt juletræet for sidste gang og fejrede Helligtrekonger med Canasta, Dejlig er den Himmel blå og eventyr.

Jeg synes nok, ungerne er lidt blaserte. De skulle overtales til at synge, ligesom de skal overtales til at gå i kirke. Og Jakob havde ikke en eneste vemodig tanke ved at afpynte juletræet. Det var på tide, det kom ud. Ak ja. Jeg mindes endnu den klump i halsen, man havde som barn, når det alt sammen var forbi - eller også er det løgn ligesom solskinnets sneen - og kakaoen lørdag aften. Alt det dejlige, vi har oplevet én eller to gange, og som vi forsøger at fastholde ved at gøre det til tilbagevendende gentagelser i vores barndom. Sådan var det bare dengang. Ja ja.

Men har de noget at sætte i stedet for den romantiske, borgerlige familieidyl i kirke og hjem? Det har de såmænd nok, og hvis de ikke har, så finder de nok noget. Jeg ved ikke, om vi giver dem for

lidt med hjemmefra i form af traditioner og moral og sådan noget, som hygger gevaldigt, når man bliver voksen, men det er nu, som det er, og jeg tror såmænd nok, de skal tænke tilbage på deres hjem med glæde engang.

Jeg elsker fandme de møgunger, og jeg gruer allerede for den dag, de flytter hjemmefra, men hvem véd - til den tid føles det sikkert helt naturligt. I øvrigt er vi meget meget meget privilegerede på alle måder, og midt i alt vrøvlet skyller glæden gang på gang ind over mig og gør mig stum og stakåndet - og dybt dybt taknemmelig.

Martyriet

Stormen har lagt sig, men det er stadigvæk 1° varmt, så det er muligt, der kommer mere Sydost. Det blæser fortsat i Narsarsuaq, så der er ingen flyforbindelser.

Vi var allesammen lidt euforiske i stormen. Det er ikke hver dag, man kommer ud at flyve, men det gjorde vi faktisk, når vi blev skubbet afsted af vindstødene - så var man godt nok i naturens vold, og så griner man, - som vores kirketjener næsten hysterisk - for at forsikre sig selv og naturen om, at det bare er leg - ligesom man som barn grinede for at afværge de stores vrede: det var jo bare for sjov!

Jo, for vi véd jo, hvad naturen kan, hvis den er vred for alvor. Så leger den ikke med dig og skubber dig lidt om på vejen - nej, så smadrer den så let som ingenting din tilværelse!

I dag spurgte Jakob mig, om jeg ville dø for min tro. Kirsten havde læst historie for ham om den norske høvding, der holdt fast ved de gamle nordiske guder overfor Olav Tryggvesons Hvide Krist - hvordan han var blevet pint til døde, fordi han ikke ville bøje sig for udviklingen.

Jeg svarede ham, at det troede jeg bestemt ikke, jeg ville, for jeg ville ikke kunne undvære min familie, og sandheden er måske nok,

at jeg ikke synes, Kristendommen er værd at dø for - ja, vel ikke engang er særlig ulejlighed værd. Jeg ville være en elendig martyr.

Heldigt nok tror jeg heller ikke på martyriet. Måske fordi jeg er inderligt træt af forbilleder. De stærke, de store, de kloge, de engagerede. Træt af at skulle leve op til andre overhovedet. Jeg vil bare gerne være mig selv, og den kamp er såmænd hård nok og reel nok. Jeg har i og for sig nok at gøre med at kæmpe mig fri af mit selv, og jeg orker ikke at kæmpe på flere fronter.

Alligevel hænger Jakobs spørgsmål i luften og vil vel altid gøre det. Engagementets poetik.²² Engagementet og lidenskaben som din identifikationsfaktor nr. 1. Udsprunget af helgendyrkelsen.

Åh, kirke, hvad har du ikke gjort ved os allesammen!?

Dine helgener har skaffet os en tyk, sort samvittighed på halsen - dine fremragende talsmænd, som i dag har taget form af enhver engageret person, der bruger sit liv på en hvilken som helst sag. Og vi sidder måbende omkring i stråleglansen fra de kæmpende - de virkelig engagerede i forretningslivet, i sportsverdenen, i underholdningsindustrien, i musiklivet - nationalheltene - alle de, der vil noget og kan noget - bestsellerne - kongehuset.

Der er såmænd ikke så langt fra de gamle helgenbiografier til Jørgen Leths film om Michael Laudrup.

Er det virkelig nødvendigt? Eller er jeg bare misundelig på deres helhjertetede engagement for sagen - deres »koste, hvad det vil«? Deres viljestyrke? Deres dygtighed? Deres lidenskab? Deres talsmænd og deres eftersnakkere?

Der er altid noget, du er god til, siger amerikanerne og psykologerne trøstende, men jeg må indrømme, jeg har svært ved at leve op til det lidenskabelige engagement, som jeg ellers altid har prædikeret

²² Navnet på Peter Kemps doktordisputats fra 1973

varmt for, og så er det vel kun naturligt at jeg forsøger at mistænkeliggøre det hernede i viljesløshedens og kraftesløshedens sump.

Er du også hér, Kristus? Eller holder du kun til blandt de lidenskabelige? Holder du nytårskur for dine udvalgte helgener?

Nej, det er selvfølgelig ikke dem, der er noget i vejen med - kun os, der ligger under for dem ved at gøre dem til idoler eller ved at identificere os med dem, og jeg har en lumsk anelse om, at vi spørger for vores eget engagement ved at overføre det til disse andre, som vi dyrker.

Og måske er det derfor, Kristus holder til hernede i sumpen og ikke blandt sine helgener, for netop hér siger han »Jeg er vejen og sandheden og livet - ikke de!«

Så udflydende og samtidig rabiát og urørlig er denne Kristus i forhold til denne verdens idealer og idoler, at han giver plads for den mindste elendige orm til at skabe sig sit eget liv: Livet i Kristus - dit eget liv. Og den som mister sine idealer for hans skyld, vinder måske sit eget liv. Det er da et forsøg værd. Er det det, der ligger i dette at leve i Kristus? Hvis han nu ikke for alvor kan tillægges nogen særlige dyder, men blot er det, man måske kunne kalde den egentlige guddommelige kærligheds og sandheds eksistens i al sin enkelthed? For jeg kan ikke tro, at hans ideal er martyriet. Så var vi jo lige vidt.

At efterfølge Kristus er måske netop at give *sig selv* lov til at leve. Fordi dit egentlige liv ikke er de andres men dit.

Det er ikke *din* kærlighed, det kommer an på - det er ikke *din* lidenskab, der er afgørende, Kierkegaard - det er *hans*. Først i *ham* bliver du dig selv - bliver du et levende, frit menneske, der både tør leve og tør smile ad din død, fordi selv i graven er det ham, livet selv, der venter dig med al sin kærligheds rigdom.

Defaitisme? Nej, længsel! Længsel efter dét hellige, virkelige liv, som altid er lige hér!

8. Selvransagelsen

Jeg drømte i nat, at jeg var på besøg sammen med Kirsten på et hjem for mentalt handicappede - et meget berømt hjem med en hæderkronet leder, hvis spændende teorier på området hér blev ført ud i praksis.

Jeg gik lidt rundt for mig selv og kom også ind i spisesalen, hvor der kun sad én kvinde. Hun henvendte sig til mig og spurgte, hvad jeg lavede, og da jeg forklarede mig, blev hun så forfærdelig rasende, at hun forvandlede sig til en æsketrold, der sprang rundt i lokalet. Hendes ansigt skiftede på et øjeblik farve til sort med gnistrende røde øjne og stort sort hår, og til sidst satte hun sig på tværs af døren, så jeg ikke kunne komme ud. Jeg var ret bange for hende, men heldigvis kom der hjælp i form af personale, så jeg kom helskindet ud. Udenfor stødte jeg på en tekst fra en bog, som på alle mulige måder forsøgte at gøre opmærksom på sig selv overfor mig, men jeg vægrede mig ved at læse den. Måske af den grund voksede der pludselig en klitrose ud af hånden på mig, hvilket nærmest gjorde mig panisk. To store roser på lange tornede stængler blev det til, før forstanderen kom og beroligede mig med, at dem kunne jeg bare pille af, hvilket jeg gjorde.

Det var ikke noget helt almindeligt hjem, og hvis jeg ikke havde været der selv, ville jeg ikke have troet det muligt!

Sindet åbner og lukker sig som alt andet efter en egen rytme. Somme tider er du modtagelig for indtryk, mens du til andre tider hverken kan se eller høre eller forstå, hvad der sker omkring dig. Det er vel naturens orden. Somme tider fungerer din hjerne og dine følelser bedre end til andre tider. Somme tider er du ovenpå og kan altting, og der er tider, hvor du har svært ved de mindste ting. Mange rytmer griber ind i hinanden lige fra hjertets rytme og åndedrættets over døgnets rytme til månens og universets lang-

somme rytme. Men alting åbner og lukker sig - kommer og går. Selv universet, der stadig udvider sig, indtil det begynder at trække sig sammen igen om en ti milliarder år...

Far

I går var jeg ude at gå (en) tur med Kirsten i det dejlige vejr. Jeg havde taget videokameraet med for ligesom at foretage mig noget fornuftigt undervejs, og så pludselig ser jeg i sådan et glimt, hvem det er, jeg filmer for. Der sidder far i sin slidte lænestol og ser min fine videofilm, selv om han har været død i 18 år. Jeg tror, det er løgn. Det kan ikke passe, at jeg skal bruge hele min energi på at leve op til den gamle, men mistanken er vakt, og psykologerne gnider sig allerede i hænderne: Et oplagt emne.

Så er det da ikke så sært, jeg bliver træt hele tiden - af ingenting. Så er det da ikke så sært, jeg er præst, hvis virkelig hele min energi er vendt mod dette hovedformål: at stille min afdøde far tilfreds for én gangs skyld!

Jeg fik ham vist ikke ordentlig begravet i sin tid. Sørgede dårligt nok - slet ikke faktisk, men drømte meget om ham, og for hver gang blev han mindre og mindre, indtil han til sidst lå i vat i en tændstikæske og blev væk blandt sortebærrerne ude ved Poulsens sommerhus.

Der var måske heller ikke så meget at begrave. Jeg kendte ham jo ikke rigtig. Han var alt for stor for mig - en tung autoritet, som jeg synes, jeg kun har kendt som gammel og hvidhåret - og træt. Tror aldrig, jeg talte med ham. Men han nåede at ydmyge mig med og mod sin vilje, og det er måske det, jeg ikke kan glemme - ikke kan tilgive. Og nu går han og ånder mig i nakken, og jeg kan ikke slippe fri for ham - og det hjælper altså ikke at tage til Grønland, for Fader følger med! Jeg kunne alligevel godt tænke mig engang at være mig selv, måske ... uden at skulle leve op til nogen, men for Fanden hvor er det svært.

Pigerne udi Spanien ...

Jeg glemmer aldrig min første seksuelle katastrofe i Alicante i Spanien, da jeg var ude at stå på egne ben - hvordan jeg havde fundet sammen med en dejlig spansk pige i Valencia, og vi fulgtes til Alicante, og dér på et hotelværelse i den lune spanske nat skulle jeg så leve op til alverdens seksuelle forbilleder, så det hele endte med at jeg lå og skreg af smerte og skam alene under dynen uden at en lyd kom over mine læber - forstenet i sjælen - oh, havde det dog bare været i kroppen! Se, selv i dag tør jeg ikke tage det alvorligt, men skal absolut formilde det hele med en joke. Tør ikke tage tragedien alvorligt.

Næste aften gik vi på diskotek og hun faldt for en eller anden filejs, som hun slyngede sin mund og sin krop ind til i timevis for øjnene af mig. Da gik jeg ud på herretoiletet og græd som en pisket hund, og tænk, jeg kunne ikke slippe hende, og vi fulgtes helt til Marbella og kom aldrig hinanden nær. Men hun nød livet med snart den ene så den anden - snart en spansk lægestuderende - så en irsk bonderøv - og hun brugte mine penge, og vi smilte til hinanden, og jeg var ligeglad og vi var jo frie mennesker, men det var hverken friheden eller kærligheden, men ydmygelsen, der brændte sig ind og brændte mig fast til hende som en pisket hund til sin herre. Og en hund kan ikke gå sin vej, fordi den er en hund, og den kan ikke gøre oprør - fordi den er en hund!

Og sådan bliver måske det barn, du ydmyger - det barn du pisker: en hund, som aldrig kan slippe den, der førte pisken, men knytter sig fast og aldrig bliver sig selv. Og sådan er virkeligheden, der somme tider kræver, at du slår dine forældre ihjel, hvis du vil leve. Men det må du ikke, for du skal elske din far og mor - det véd du godt, og nu gør du, som der bliver sagt!

»Mother, do you think, they'll like this song...?«

Min sjæl

Forleden nat drømte jeg, at jeg var i seng med en udenlandsk pige - nærmest for at vise mig, og det er måske derfor, jeg i dag mindes min spanske katastrofe. Mor og far og Torvald kom ind i værelset, hvor vi lå, og jeg forsøgte at skjule hende, men var alligevel lidt stolt, da de opdagede hende - min bror og jeg fnisede til hinanden - og så var hun væk, og jeg ledte efter hende overalt - søgte gennem byens skumle gader og endte på et dametoilet af usselt udseende, og derinde stod en lille, guldløkket pige i lyserød kjole og hvide strømper og græd hjerteskræende, men da jeg spurgte, om jeg kunne hjælpe hende, skreg hun NEJ! og låste sig forfærdet inde - for jeg tror nok, det var mig selv, der stod dér ganske hjælpeløs og fortabt midt i ydmygelsen, og hvordan skulle jeg, der nu var blevet overfladisk og fnisende ligeglad, dum og blasert - hvordan skulle jeg kunne hjælpe min egen rene, dyrebare, guddommelige og fortabte sjæl?

Og ét er drøm, et andet virkelighed, men måske overgår drømmen somme tider virkeligheden og bliver mere virkelig end den.

Jeg længes efter den lille pige, som lukkede sig inde og flygtede fra mig på det uhumske dametoilet - dét forbudte sted, hvor jeg tilfældigvis kom, fordi jeg ledte efter noget helt andet. Længslen efter min rene, guddommelige sjæl.

Måske skulle man starte med at rense toilettet? Rydde op i det svineri, der omgiver det guddommelige. Med tantrameditation, psykologisk erkendelse, rituelle renselser - eller barnedåb?

Lag på lag på lag må du skrælle af din skinnende overflade. Med en kniv må du møjsommeligt bore dig ned gennem det alt sammen for at få det af, og det ville aldrig lykkes, hvis ikke du til stadighed havde dette dåbsfad stående til at skylle dig af i, og hvis du ikke havde nadverens medicin - for overfladen er forbandet hård, og den sidder forbandet godt fast, og den vokser sig tykkere for hver dag.

Men inde bag den står Kristus med al sin kærligheds rigdom og opmuntrer dig til at blive ved og blive ved og blive ved at blive dig selv.

Flugten

I nat drømte jeg for 27. gang, at jeg tabte mine tænder. Jeg kunne pille dem ud én for én - hele mundtøjet, som viste sig at være opbygget af metaldimser, bøjler, skruer og hvad véd jeg. Kunstigt alt sammen.

Og jeg drømte, jeg var til fest på Regensen for jeg véd ikke hvilken gang i træk, og vi var noget særligt - en provokerende gruppe i det pæne selskab, og så talte jeg med en søvnigt udseende pige, som syntes, jeg så hærget ud, hvad jeg også gjorde, og nu ville hun tage sig af mig, og så kyssede hun mig på munden, og så var vi i Sønderborg, og vi løb kondiløb, og jeg skulle nok vise hende, at min kondi var i orden, så jeg løb fra hende, selv om jeg var hæmmet af et uhåndterligt staffeli, som jeg havde i hånden, og hun løb stærkt, men var hele tiden bag mig... forsvandt til sidst...

Der var engang for mange år siden, en pige, der hed Rie, som var sød. Vi var i konfirmationsalderen godt og vel. En sommeraften løb hun efter mig for sjov nede fra klubhuset og helt op i en lille lund med æbletræer, men jeg løb fra hende... og til sidst opgav hun at fange mig.

Og dette traume har gentaget sig og gentaget sig. De fik mig ikke, pigerne - kvinderne, som jeg var tiltrukket af, og som jeg var dødsangst for. En let berøring og jeg var væk - kunne ikke bære det - åh, hvorfor sidder man nu og river op i alt det igen? Det nytter jo ikke noget - smerter bare. Nej! Videre!

Engang som lille dreng havde jeg været nede hos Kurt i Kroggyden og set fjernsyn. De havde ellers ikke noget godt ry i byen, men jeg følte det lunt og rart at være hos dem i deres lille tætpakkede

stue i det stråttækte hus. Det var en dejlig sommeraften - sikkert i 1958. Jeg husker endnu filmens slutning, hvor en gammel kaptajn står tilbage og råber efter en kvinde, men hun kommer ikke tilbage, som Kurts mor tørt konstaterede.

Det må have været betydningsfuldt, det der senere skete, siden jeg kan huske sådan en film. Ligesom jeg kan huske, at jeg spillede indendørs fodbold i gymnastiksalen den aften, Kennedy blev skudt. Man husker det, som var lige før det væsentlige.

Jeg kom for sent hjem, og blev vist ind i soveværelset af tante Kristine, som ikke var tante men en særdeles københavnsk hundeven. Dér stod mor i sit lyserøde undertøj, der skinnede som en lyserød rustning, og først bebrejdede hun mig, at jeg kom for sent hjem, og hvor havde jeg været, og hun hidsede sig mere og mere op, og til sidst slog hun mig hårdt og arrigt, og jeg forstod ikke, hvorfor hun blev så vred så vred. Og Gud i Himlen, hvor jeg græd dér i den smukke sommeraften, mens solsortene sang solen ned.

Og solsortene sang også den sommermorgen, jeg måtte gå hjem fra København til Lyngby efter en teologfest, fordi jeg havde låst min Velo Solex inde, og da jeg endelig nåede hjem, kylede jeg i ærgrelse mine nøgler ned i fliserne, så de forsvandt til alle sider, og jeg måtte sove udenfor moster Lis' hus - og det var ikke Veloen, jeg ærgrede mig over, men jeg var blevet strejftet af en piges kærlighed, og jeg flygtede igen. Kunne ikke bære det.

»Kom, lad os danse, lad os danse, lad os le!«

»Nej, tak - ikke lige nu...«

Tilgiv dem! Tilgiv dem! For Helvede!

En anden gang - det var i 2. klasse - havde jeg været oppe at slås med Henning og Arne på vej hjem fra skole, og vognmand Madsen havde ringet hjem til far og sagt det, og da jeg kom hjem, stod far i køkkenet i sin røde slåbrok som den store Bastian og spurgte, hvad jeg havde lavet. Ik' noget! Og så fik jeg en knaldende lussing, så jeg tumlede hen ad køkkengulvet, for det var jo løgn, Erik! Og

den lille plysklippede dreng i plusfours og pullover humpede ind på børneværelset og græd over uretten og ville ikke lade sig trøste af sin mor, som prøvede at få ham til at forstå sin far. Du kan jo nok forstå, at du ikke må lyve. Fandens!

Tilgiv dem så, for behvede!

Far kæmpede mod løggen. Engang havde jeg stjålet penge fra Sørens pung. Jeg kan endnu huske det overvældende antal gyldne og tokroner, der lå i den. En sådan overflod ville aldrig bemærke et ubetydeligt svind. Under inkquisitionen nægtede jeg alt, men blev dog til sidst afsløret. Jeg var ikke større, end jeg kunne ligge over fars knæ, og dér lå jeg og ventede på afstraffelsen, som lod vente på sig, fordi far først skulle konferere med mor, som var helt ude i køkkenet, og strafudmålingen foregik pr råben frem og tilbage: Skal han ikke have en endefuld, når han lyver? Og min skæbne blev afgjort ved et »jo da« sådan i forbifarten, og så faldt hammeren.

Jeg har senere drømt, at jeg skulle henrettes af tyskerne, mens familien stod smilende rundt omkring og nikkede - det var helt i orden. Lad nu være med at skabe dig!

Og jeg blev en lille flygtning på 15 vintre, som i smug havde pillet ved det gamle vægur i kontoret trods forbud og løfter om grusom straf. Og det blev opdaget, og jeg skulle stramme buks, for hvad man lover, det skal man holde - også når det er klø - og han slog mig med hundepisken, så jeg tisede i bukserne og hylende som en stukket gris løb ned på WC'et for enden af gangen. 15 år! Så forfærdeligt ydmygende. Hvad tænkte han dog på? Hvad var det ved mig, som fremkaldte sådan et rablende vanvid hos mor og far. Min skumle tavshed måske? Mit luskeri? Mine flakkende øjne? Min lille størrelse? For at det var min egen skyld, var selvfølgelig.

Og det gør ondt endnu at tænke på det - jeg får ondt af den lille dreng, som blev en underlig lusket flygtning gennem livet - altid

jaget som et dyr - altid på flugt fra vreden og nederlaget og ydmygelsen. Og derfor tavs og indesluttet. Han siger aldrig noget!

Hvad hjælper det?

Så ynkeligt og så banalt måske - men det gør ondt. Man får ondt i ryggen af at skure gamle lokummer af. Og hvad hjælper det? Jo mere man pærer ved lorten, jo mere lugter den, og til sidst er der ikke andet end lort og nederlag i din fortid, og det er jo løgn, og du må ikke lyve! Det kan du jo nok forstå. Far vil ikke have det!

Den dér ustandselige boren ned i ens fortid kommer der ikke noget godt ud af. Vi kan søge i vores barndom fra nu af og til dommedag - der kommer ikke noget godt ud af det, for det er med barndommen som med historien i det hele taget: den er gået. Og når vi forsøger at hente den frem igen, så bygger det selvfølgelig på et bedrag om objektivitet, for i din søgen ændrer du mere eller mindre bevidst historiens gang og barndommens betydning, så det kommer til at passe til det, du ønsker. Det er ligesom med kvantefysikken: måleinstrumenterne er for kluntede, så de påvirker resultatet. Du kan jo klart nok ikke begribe bare én eneste dag, som er gået - du kan ikke rumme alle de millioner af facetter, tanker, handlinger, impulser, ord osv., der udspiller sig på blot én dag - ja i blot en time. Derfor uddrager du et konglomerat, og det kan du godt, og det er da spændende nok, og fortiden er jo taknemmelig, men du skal bare ikke kalde det historien eller barndommen, for det er løgn.

Din beskrivelse af din egen barndom vil altid være farvet af netop det, som du har brug for i øjeblikket - på en måde kan man sige, at du skaber selv din barndom, sådan som du vil have den - ikke mens du er barn, men nu.

Hvis du f.eks. er ked af det af én eller anden grund, så hjælper det, ligesom at få bekræftet sin sorg gennem myterne fra barndommen: »Jeg fik aldrig kærlighed nok hjemme.«

Måske er det fordi vi gerne vil have en helstøbt sorg fremfor en delt. Hvis vi skal være kede af det, så skal det være en ordentlig livslede og ikke bare sådan en tilfældig én, som kommer og går. Man er ikke glad eller ked af det på grund af sin lykkelige eller ulykkelige barndom. Man er glad eller ked af det, og så skal barndommen partout inviteres med til festen eller til sorgen.

Sådan siger fornuftens stemme, men far får mavesår og dør sin vej, før vi får talt sammen, og mor kan ikke dø, for hun har sin lyserøde rustning på, som selv døden ikke kan trænge igennem. Usårlig og ubevægelig, fordi hun fik banket sin følsomhed, sin begejstring og al sin fantasi ud af kroppen af sin victorianske og frustrerede mor med de rige, uudnyttede evner - og derfor tog hun sin rustning på.

Lag på lag på lag...

9. Længslen

Vi fejrede julen i familiens fællesskab, men ikke i det folkelige fællesskab. Sådan er det vel at være ny præstefamilie i en minoritetsgruppe, som bliver mindre og mindre af flere grunde. Vi mærkede det stærkt, da vi gik til kirke juleaften, hvor en halvt hundrede mennesker nok var søgt sammen til dansk gudstjeneste - en lille gruppe i forhold til den massive folkevandring af festklædte grønlændere, vi mødte, da vi var på vej hjem. De var på vej til at fylde de to kirker til bristepunktet.

Vi mødte dem igen juledag, da de var på vej hjem efter deres store gudstjenester julemorgen, og vi var på vej til julegudstjeneste, hvor der kom ni. Men ok, det var en dejlig lille gudstjeneste - ligesom en lille ø i havet - men uden egentlig sammenhæng til omgivelserne. Ni små individualister, der fik lov at låne et andet folks helligsted og gøre fagterne, der skulle minde os om det fællesskab, vi selv engang var dele af.

Fællesskabet

Det hjælper altså ikke at sidde sådan for sig selv og blive klar over verden. Det er ikke det, det drejer sig om, når det foregår løsrevet fra enhver sammenhæng og for så vidt bare er dit eget hjernesvind. I hvert fald er det en underlig omvej og måske endda et sidespor - en blindgyde, der fører væk fra det egentlige: fællesskabet med de mennesker, du lever iblandt. Så kan du være nok så meget ét med din Gud, og du kan have en nok så klar erkendelse af den store sammenhæng - men du er udenfor den, og hvad gavner det så, når det kommer til stykket?

Gud ved, om ikke erkendelsens - om tænkningsens pris i virkeligheden er dens mål? Om ikke indsigten koster præcis det, du ser. Du må ikke se Herren din Guds ansigt, for da skal du dø! Du må ikke

analysere og erkende det fællesskab, du selv er i, for så mister du det!

Du må aldrig forklare din kærlighed, for så flygter den eller vender sig dræbende imod dig. Hvorfor skal kærligheden altid erklæres? Det er ligesom om, ordene skal mane kærligheden frem som sådan et forlangende, og på en måde bliver den erklærede kærlighed en tung pligt - i modsætning til den uudtalte - den lykkelige, længselsfulde kærlighed. Der behøver ikke være noget fordækt og slet ikke noget ulykkeligt ved den - utroskab eller bedrageri eller den højt besungne, romantiske, ulykkelige kærlighed - men den uerklærede og uudtalte og som regel endda helt uovervejede kærlighed er mindst lige så gyldig som den vedtagne erklærede og ægteskabelige kærlighed.

Vores forsøg på at lukke kærligheden inde bag ord og erklæringer og institutioner - det er vel egentlig vores forsøg på at dyrke kærligheden religiøst - er måske nok samfundsrelevante og nødvendige, men det går jo ikke. Fordi noget er forbudt eller uhensigtsmæssigt, kan det jo godt eksistere med en vis vægt. Og jeg er bange for, at vi indsnævrer kærligheden, hvis vi kun anerkender den autoriserede kærlighed - på samme måde som vi indsnævrer det hellige, når vi autoriserer det eller graderer det for at dyrke det rigtigt.

Man kan indsnævre kærligheden på mange måder - én af dem er den gamle hævde af, at kærligheden »fuldbyrdes« i den seksuelle forening. Det synes jeg ikke. For det første er kærligheden uden seksualitet ikke mindre fuldbyrdet end den med, og for det andet har jeg en eller anden mistanke om, at det seksuelle ikke bare er så enestående vidunderligt, som moderniteten hævder. Jeg er lidt bange for, at det ikke er éntydigt godt, når vi opfordrer ungdommen til at gå i seng med hinanden for enhver pris. Og måske skyldes det, at seksualiteten, sådan som de gamle til vores moderne

bestyrtelse hævdede, også har noget dæmonisk over sig.²³ I vores forsøg på at dyrke kærligheden religiøst gør vi den til en byrde, et forlangende, ligesom det hellige, ligesom troen, skønheden, friheden, fædrelandskærligheden - ja, alt hvad du erklærer dig for.

At langes sammen

Kundskaben - erkendelsen - får ikke blot illusionerne men måske også hjertebånd til at bryde. Og så er det måske nok en overvejelse værd, om illusionerne - myterne - er så forfærdelige - når prisen for det, du kalder sandheden, er dine dyrebare hjertebånd.

Men måske er det alligevel godt nok at tænke, for du skal bruge din længsel!

Et menneske uden længsel er som et menneske uden tro, uden håb, og vel egentlig også uden kærlighed.

I stedet for at spørge efter et menneskes tro, er det måske rigtigere at spørge efter dets længsel. Hvad længes du efter? For begrebet tro er blevet belastet som noget færdigt: barnetroen, tros læren, systemet, dogmatikken. I virkeligheden er troen netop den vibrende usikkerhed - den uforløste længsel, så langt fra den sikre overbevisning som noget. Og trosfællesskabet er så langt fra den sammenspiste, ensrettede lære men er fællesskabet om den samme længsel - efter liv.

Troen er ligesom blevet et forlangende - en præstation - en holdning eller et tilhørsforhold, der spørges efter - som man spørger efter den færdige bygning, men den færdige bygning er jo som et mausoleum over et menneske, mens det virkelige, det egentlige er det ufærdige, det usikre - længslen.

Et menneske retfærdiggøres ved tro, siger Paulus og mener måske i virkeligheden længsel: Længslen er afgørende for, om mennesket

²³ Slangen i Paradiset er også et fallossymbol. Og jeg tænker på Don Juan, der elskede kvinder - og alligevel ikke var i stand til at elske - kun begære, erobre, nedlægge og smide væk.

lever eller er dødt. Det virkelige liv er måske langt mere sammenligneligt med ulykkelig kærlighed end med den færdige, autoriserede og bedsteborgerligt ægteskabelige troskab mod det bestående forhold. Og i hvert fald tror jeg, det er mere ægte at vedkende sig sin længsel end at vedkende sig sin færdige livsholdning - langt mere menneskeligt - selv om der også kan koketteres med usikkerheden.

Jeg må nok sige, jeg føler mig mere i pagt med længselsfulde mennesker end med de såkaldt troende. Og mest vidunderligt er det, når den fælles erkendelse af længsel vækker fælles glæde: den smittende længsel, som ikke uden videre kræver sin forløsning, men også så at sige er noget i sig selv - på en måde netop fællesskabsstiftende - skabende - livsbekræftende i den fælles usikkerhed, som er langt mere ungdommelig, frisk, grøn, smidig og smuk end den fælles sikkerhed, som kun kan virke tilfredshed men aldrig egentlig glæde.

Jeg tror, det er længslen, der holder os levende, skabende, handlende, mens troen i form af religion eller livsholdning gør os til slaver - lydige tjenere for - ja, vel i virkeligheden for hykleriet, løgneren. Trosstridighederne, religionskrigene og -skrigene havde vel fået et andet forløb, hvis vi havde holdt fast ved længslen. Det er så nemt at sige: Du skal tro! Men det er meget svært at befale en længsel, fordi en længsel kommer indefra. Den kan vækkes udefra af begivenheder og af ord, men den kommer altid indefra. Sådan var det vel også oprindeligt med troen, men troen er blevet begravet af mausoleer og templer og bibler og bekendelser og hvad ved jeg.

Forestil dig en hvedemark som i Danmark - renset for ukrudt, fordi bonden naturligt nok tænker på sit udbytte. Alt er ens, og marken bliver bedømt, og bonden nikker anerkendende, fordi alt er hvede efter udrensningerne. Og sådan ville man måske også gerne have samfundet, hvor alle havde den samme tro og den

samme Gud. Men sammenlign så denne hvedemark med en blomstrende eng, hvor en masse forskellige vækster trives side om side - blomster i de forskelligste farver og former og med forskellig adfærd, planter med forskellig frugt. Se, hvordan forskelligheden udgør en harmoni eller rettere en symfoni, fordi de har fået lov til at vokse hver på deres måde. Og sådan et samfund kunne jeg tænke mig. Et samfund, hvor man ikke så skævt til forskelligheden men glædede sig over den og nød godt af den. Et samfund, hvor tidslen ikke pludselig finder på at rense de andre vækster ud, fordi nu skal alle være tidsler, men hvor tidslen har sin plads og sit formål, sådan som alle de andre har deres. Det, som alle de forskellige vækster er fælles om, er såmænd at strække sig mod solen og lyset - at længes - og det er dem nok - det er deres fællesskab at tilbede Gud med deres længsel og deres glæde.

Ovenpå troens grav står længslen stadig frisk og grøn - og forestil dig glæden ved det. Forestil dig glæden ved livet og ved den frihed, som længslen giver dig - det frie fællesskab af længselsfulde mennesker, som nu kan smile til hinanden, fordi man ikke længere behøver holde øje med hinandens tro eller troskab - om den nu også er i orden og korrekt ifølge vedtægterne. Forestil dig afsløringen af alle disse nidkære, troende mennesker, som sidder og lurur på hinandens tro og vogter over deres egen - hvordan et lille julebarn pludselig peger på dem og ler klokkeklart og siger:

»Se, mor, de længes allesammen!«

Og de flakkende sideblikke og de rynkede bryn over treenighedslæren, som ingen forstår men alle bekender sig til, og de lukkede øjne, som skal foregive koncentration og de vanemæssigt foldede hænder om den autoriserede salmebog - alt sammen forstyrres af denne klokkeklare barnelatter, som får enhver til at tænke sit, og se, nu opdager de, at de tænker det samme og føler, at dette lille barn taler sandt, og man vender sig mod hinanden - ser alvorligt undersøgende på hinanden - og trækker forsigtigt på smilebåndet og

brister i latter, rører ved hinanden, enkelte omfavner hinanden, og man giver frit løb for alt det indestængte og fortrængte: længslen, som de aldrig turde vedkende sig. Længslen, som de så ned på. Længslen, som de håned og korsfæstede...»

Vi forsager troen og alle dens mystiske gerninger og alt dens hykle-ri - for vi længes - vi længes allesammen efter det samme liv og den samme kærlighed.« Sådan bliver de døde levende - sådan opstår den levende længsel - ikke som noget nyt og svært og ophøjet, som skal læres og forstås af de indviede, men som din egen levende, hellige, basale virkelighed, som nu kommer dig i møde »med alt, hvad der er dig«.

Det er så svært at sidde og se solnedgangen over Julianehåbfjorden og samtidig holde fast ved den autoriserede trosbekendelse!

Det skal man jo ellers som præst og som god lutheraner, men på den anden side tror jeg ikke på troen mere. Den var smuk og levende engang, men nu er den død og forstenet og autoritær, og den skaber ikke mere liv men frygt og had og krig og død.

Længslen er vi fælles om, men man kan ikke lave en længselsbe-kendelse og man kan ikke befale en længsel og man kan ikke op-
drage børnene til længselsfulde børn - gid man kunne! Troen sætter skel og grænser: Min tro er bedre end din! Sandere end din! Mere inderlig end din! Men længslen fjerner alle skel, for du skal ikke leve op til en autoriseret længsel - det lyder absurd. Den kommer indefra - eller er der måske altid mere eller mindre fortrængt og gemt bort i dit sinds sorte dybhav, så vi tror, vi er ene om den, men selvfølgelig længes vi allesammen, og måske er længslen ikke bare noget, der hurtigst muligt skal opfyldes - måske er længslen noget i sig selv - det, der holder os i live.

Nej, jeg har ikke hjemvé - jeg tror nok, jeg kommer til at længes tilbage til det her vejr og det her liv engang. Men pudsigt nok læste

jeg slutningen af Eliades religionshistorie om religionen i en sekulariseret verden - dvs. den verden, der stadig undrer sig over, at religionen ikke er uddød - og så siger idioten (Richard Schaeffler) Gud hjælpe mig, at det, der kommer til at betyde noget i fremtiden i forholdet mellem samfund og religion - det er håbet, for kun i håbet - i længslen kan vi bevare vores Gudsforhold *uden at forlade denne verden og uden at guddommeliggøre verdens ideologier.*²⁴

Sød musik i mine kætterske øren. Og pludselig får Paulus ret: Engang vil det lykkes. Engang skal alting siges ligeud og forstås, og det gådefulde skal ikke være gådefuldt, men ligetil og selvfølgelig. Engang skal du forstå dit eget komplekse jeg og undre dig over alle de snirklede omveje, du skal igennem. Og mystikken gør det ikke, fordi den tror, den kan forlade verden - den hjertelige folkelighed gør det heller ikke, fordi den trods alt ikke kan lade være med at guddommeliggøre sig selv.

Musik gør måske, fordi musikken er god til at udtrykke længsel - bevæger mere end en autoriseret trosbekendelse eller en nok så fin erkendelse gør. So let's play...

²⁴Mircea Eliade: De Religiøse Ideers Historie Bd. 4 (1991)

